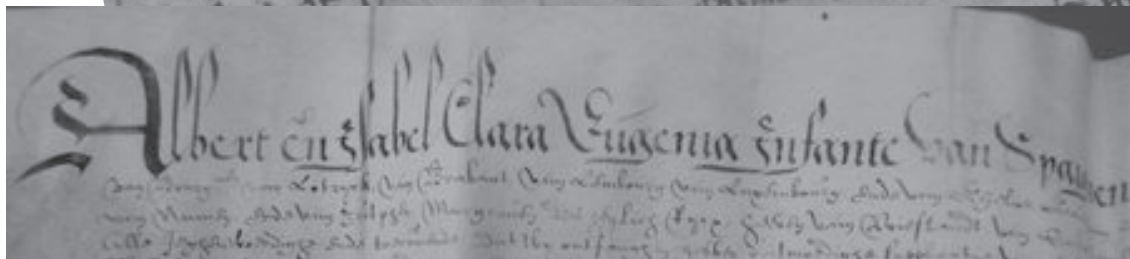

Sappig

Stadsarchief Poperinge

COLOFON

Bestuursleden van De Vrienden van het Poperings Archief vzw en redactie zijn:

Algemeen:	vpa.sappig@gmail.com vpa.skynetblog.be
Ere-voorzitter:	Schoonaert Germain (†)
Voorzitter:	Desegher Paul Johan, Vlamertingseweg 8, 8970 Poperinge (Reningelst) paul.johan.desegher@telenet.be
Penningmeester:	Samyn Martin, Galgestraat 17, 8978 Poperinge (Abele) martin.samyn@telenet.be
Secretaris:	Ollevier Kris, Halve Reningestraat 10, 8647 Lo-Reninge (Reninge)
Stadsarchivaris:	Goethals Tijs, Stadsarchief Poperinge, Veurnestraat 69 8970 Poperinge tijs.goethals@poperinge.be
Bestuursleden:	Boidin Jean Caeyseele Philippe Destailleur Jacques Moyaert Wouter Tillie Willy Top Ivan Vandenberghe Henri Vermeersch Pascal Vermeersch Paul

Verantwoordelijke uitgever:
Paul Johan Desegher, Vlamertingseweg 8,
8970 Poperinge (Reningelst)

Vormgeving en Layout: Boidin Jean

Druk: Kopie Sneldruk Deleye bvba. Ieper

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

IN DIT NUMMER:

- * **Gasthuiszusters en Confrerie**
Broeder- en zusterschappen. **Pag. 48**
Vandenberghe Henri
- * **De Sint-Sebastiaansgilde van Reningelst bijna 400 jaar oud** **Pag. 85**
Desegher Paul-Johan
- * **Les paleografie gevorderden: even over de rug meelesen** **Pag. 90**
Vandenberghe Henri
- * **Nieuwe publicatie van "De Vrienden van het Poperings Archief vzw"** **Pag. 90**

Veel lees- en vorsingsgenot.

Mogen wij even uw aandacht vestigen op ons
nieuw e-contactadres?

vpa.sappig@gmail.com

L.s.,

Onderwerp van de Erfgoeddag van dit jaar was VRIENDSCHAP en in Groot-Poperinge werd dit meer specifiek uitgewerkt als "JOIN THE CLUB". In het stadsarchief werd een mooie tentoonstelling opgezet rond verenigingsleven: toneel, voetbal, volley, bolletra... als uitgangspunt voor een wandelroute.

Het enthousiasme van het personeel en de vrienden van het archief bij de voorbereiding werden helaas niet beloond: de opkomst was niet denderend. Akkoord, er was veel te doen dat week-end, maar wanneer is dat niet het geval?

En: onbekend maakt onbemind. Wat meer aandacht van de plaatselijke pers kan wonderen doen: een artikeltje-met-foto heeft bewezen succesvoller te werken dan dure flyers..

Enfin, zand erover.

Met dit nummer van SAPpig willen we wel dat rijke verenigingsleven nog even oproepen.

Kris Ollevier, die vanaf het begin de lay-out van ons tijdschrift verzorgde, heeft gevraagd om even een pas opzij te mogen zetten. We hebben daarvoor begrip en danken hem zeer hartelijk voor zijn keurig werk al die jaren, niet in het minst voor de voorbereiding van de publicatie van TOPONIEMEN VAN GROOT-POPERINGE. Tot weerziens, Kris.

Hij wordt vervangen door Jean Boidin, die al meteen zijn "griffe" ofte persoonlijke toets achterlaat op de kaft.

P-J

Ieperstraat 134, 8970 Poperinge

Het Onze-Lieve-Vrouw Gasthuis

Middeleeuwen

Een gasthuis was in de middeleeuwen een instelling waar zieken en ouderen verpleegd en verzorgd konden worden. Later werden gasthuizen vaker een aantal huisjes rondom een binnenterrein, waar reizigers konden overnachten.

Aanvankelijk werden gasthuizen gebouwd door de kloosters (Kloostergasthuis) of gesticht door een bisschop. Zij deden dit vooral uit pastorale en/of missionaire overweging voor het zielenheil (van de passant of patiënt, heel dikwijls bedevaarders naar Jerusalem of Compostella). Met de opkomst van de burgerij in de late middeleeuwen werden gasthuizen ook door leken gesticht¹. Vaak ging het hierbij om burgerlijke of ridderlijke verplegersorden². Bij de eerste waren Brugge, Gent en Ieper later Damme, Tielt, Torhout, Aardenburg, Veurne, Roeselare, Eekloo. Vooral Johanna, gravin van Vlaanderen³ (+1244) en Margareta van Constantinopel (+1279) liggen aan de oorsprong.

Een middeleeuws gasthuis bestond vaak uit een lange zaal die uitkwam op de kapel. Soms stond er in deze zaal ook een preekstoel. De bedden stonden aan de zijkanten en konden door middel van gordijnen afgeschermd worden. Ze waren uit veren of stro. Patiënten werden bij opname eerst gewassen. De voeding was goed en bestond uit twee maal per dag een warme maaltijd met vis/vlees en groente of fruit.

¹ Een beroemd voorbeeld is het Hospice van Beaune, in Boergondië, gesticht door kanselier Rollin.

² De **orde van St. Jan** (Maltezer Orde), waarvan vooral het hospitaal op Malta (gebouwd ca. 1575 te Valetta) bekend is geworden. De **Duitse Orde**, waarvan de huidige Nederlandse afdeling als liefdadigheidsinstelling nog steeds betrokken is bij de Nederlandse gezondheidszorg. De **orde van Sint Lazarus** die vooral begaan was met het lot van melaatsen en lepralijders. Bekende burgerlijke verplegersorden zijn: De **orde van de Heilige Geest**; die had in de 13de eeuw in vrijwel elke stad een **Heilige-Geest-gasthuis**. Beroemd geworden is het hospitaal *Ospedale di Santo Spirito in Sassia* te Rome. De **orde van de begijnen** was een wereldlijke orde die zieken thuis bezocht en verpleegde. De orde van **cellebroeders- en zusters** (Alexianen), waar Opdendrink naar verwijst i.v.m. het hier besproken Gasthuis. De orde van de **broeders van Joannes de Deo**.

³ De drie eerste. De andere waren van Margareta van Constantinopel. Jacobus Meyerus, *Annales Flandriae*, libris VIII en IX, passim. Vermeld in Opdedrick L., pr. *Geschiedkundige Handtekeningen wegen O.L.V. Gasthuis te Poperinge* (1312-1904).

Hier past wel een randbemerking bij. Het gasthuis te Poperinge slurpte de Magdalenakapelle op. Die instelling, die gevestigd was langs de huidige Ieperseweg ter hoogte van de Delhaise, was een lazaret⁴ of leprozerij. In de rekening van de Magdalenakapelle die oorspronkelijk berustte in het archief van het gasthuis, kun je de details ervan vinden anno 1664-1665.

We kunnen aannemen dat de opvang in lengte van jaren wijzigde. De zusters zullen de activiteit - gezien hun kloosterspiritualiteit - doorlopend hebben uitgeoefend onder de titel 'gasthuis'. In de 16de eeuw was de zorg voor "aermen, ouden ende siecken" hun hoofd-bezigheid. De rekeningen van einde 16de eeuw schrijven hoe de "gasthuysmeesters aan elcken siecken besorgen een bedde, vyf baelzaecken ende vijf slappelaekens⁵". De passanten-bedrijvigheid en het opvangen van vreemdelingen en/of bedelaars eindigde met de notitie in de "onbereikbare" gasthuisrekeningen⁶ met de vermelding dat de laatste jaren (anno 1776-1777) er slechts 'vremde bedelaers en landtloopers' de goe gemeente onveilig maakten.. en men die dan ook gewoon om een penning zond naar de 'gasthuysmeesters' zodat ze ter stede konden logeren.

Dat rust- en verzorging voor het ogenblik ook enigszins hun adagium 'verzilvert', ontgaat niemand.

Kloosterregel

In 1312 betrokken drie jonge vrouwen een huis in de huidige Gasthuisstraat te Poperinge, om er zich aan ziekenzorg te wijden. Uit die kleine kern is een kloostergemeenschap gegroeid die in haar eigen "gasthuis" zieken verpleegde en ook de stad introk om hulp te verlenen. In die tijd waren er op veel plaatsen "Gasthuizen". Maar de zusters noemden hun "Gasthuis" een "Onze-Lieve-Vrouw Gasthuis". Ze waren geboeid door Maria, de moeder van Jezus. Bij haar vond Jezus een "gastvrij" huis.

De kloosterregel van de derde orde⁷ van Sint Franciscus ligt aan de basis van hun regel. Het historische item waar Opdedrinck op steunt is de vermelding van 1312. Hij neemt dit naar zijn zeggen over - zonder verdere verwijzing naar officiële documenten – uit de archieven van de dekenij van Poperinge. Hij heeft het daar wel over de Magdalenakapel⁸ die onder Abt de Coudescure⁹ ontstond.

De 'duistere' middeleeuwen mogen wel die naam niet meer dragen als we ze met de ogen van de academische historici bekijken, maar om er geëigend geschiedkundig mee om te gaan, bevinden we ons toch wel in de mist. In de documenten van de periode waarin de abt regeerde hebben we alleen aanwijzingen dat hij met Poperinge te maken had, maar niet de getuigenis van de bouw van de Magdalenakapel, wel van een degelijk bouwpolitiek. De genoemde historicus maakt hier een wat snelle vaststelling.

⁴ Melaatschhuys. O.L., blz. 29, alwaar ook de opsomming van goederen en rechten, cf. Doos Gazette, 78.

⁵ SAP 467, blz. 110v^o.

⁶ Zo waren aldus de notities in Aan de Schreve....

⁷ Samenvattend zegt historicus Hildo van Engen "De derde orde van Franciscus maakte deel uit van de Moderne Devotie, een religieuze hervormingsbeweging die de nadruk legde op de innerlijke, persoonlijke geloofsbeleving. De beweging ontstond in de veertiende eeuw als reactie op het verval van de kerk, de overvloed aan het pauselijk hof, het kloosterbezit en de verkoop van geestelijke ambten". Hij promoveerde aan de Vrije Universiteit Amsterdam op een onderzoek naar deze derde franciscaanse orde in het middeleeuwse bisdom Utrecht. "Tot dusverre richtte het wetenschappelijk onderzoek zich vooral op de eerste twee groepen van de Moderne Devotie, de reguliere kanunniken en kanunnikessen van Windesheim, die leefden volgens de regel van Augustinus, en de broeders en zusters van het gemene leven die geen kloosterregel volgden. Niet wit en niet zwart, maar sober en eenvoudig (Gauw?). Een kleurloos habijt.

⁸ De Magdalena Kapelle was een Lazaret. Over de Magdalena put kun je lezen in Aan de schreve XV/4/27-32; Bram Burtsaert schreef over de lazaret van de agdalenakapelle in Aan de Schreve XXXV/2/66-77.

⁹ H. De la Plane, "Les abbés de St.-Bertin", Tome I, blz. 314.

Wat de derde orden betreft, zijn er wel aanwijzingen dat ook Poperinge hierin bij Pauselijke oorkonden is genoemd: “residerende in Vlaenderen onder ‘t byschopdom van Terwaene, en bysondere inde plaetse ende steden Veurne, Ipre, Nieupoort, Poperynghe, Dixmuide ende Berghen....”

De tekst waaruit Opdedrinck deze gegevens haalt is een transcriptie van 1604, waar hij de naam van paus Johannes XXIII leest. Deze paus was een tegenpaus¹⁰. We herinneren ons dat paus Johannes XXIII¹¹ deze tegenpaus uit de rij van de opvolging sloot door zelf voor XXIII te kiezen bij zijn aanstelling tot opvolger van Petrus. We hoeven er geen probleem van te maken dat het om een tegenpaus ging. Hij hernam immers de regel die door Paus Nicolaas IV¹² werd toegestaan aan vrome mensen die geen kloostergelofte wilden vanuit kritische overwegingen en om zich zodoende te distantiëren van de misbruiken binnen de kerk. Ze vielen dan onder de regel van de Heilige Franciscus; heel wat begijnen en begarden regulariseerden op die manier hun status en werden derde ordelingen. Dit zou het geval zijn met de Magdalenakapelle aldus Opdedrinck.

Omtrent de orde van Franciscus is heel wat gepubliceerd, ook om wat ze voor Poperinge heeft betekent. Hier hoeft je enkel het derde boek van de geschiedenis van het Sint Staniscollege en de recoletten te lezen.

Toch rest er nog wat puzzelwerk. Toen de gemeenschap van de recoletten zich in Poperinge vestigde, werd er bepaald dat ze geen zorg voor passanten en zieken zouden opnemen, omdat er al een vrouwelijke orde (monialen¹³) in Poperinge was neergestreken¹⁴. Deze opmerking is echter wel 200 jaar later, nl. eerste helft 17de eeuw. Het blijkt ook uit de tekst van de 17de eeuw toen de Magdalenakapelle werd opgeheven, dat deze gemeenschap als geestelijke begeleider een Augustijnerpater had. Die pater woonde tegenover het klooster van de Penitenten. De beide orden, de Grauwe Zusters of Penitenten (ook verbonden met Franciscus) en de Gasthuuszusters eveneens – zoals hier blijkt Franciscus-fans – maken het niet altijd makkelijk om te onderkennen om wie het eigenlijk gaat.

Dit alles om nog maar eens te onderlijnen dat middeleeuwse geschiedenis een leerschool van heuristiek is.

Het bisdom Terenburg werd door paus Eugenius IV¹⁵ nogmaals de regel van de derde ordelingen uitgelegd.

¹⁰ 1410-1415 – Hij was paus toen in Rome Gregorius XII en Frankrijk Benedictus XIII werd gevolgd. Toen hij door koning Sigisond werd gedwongen om in het Concilie van Konstantinopel een paus die de drie zou vervangen te laten kiezen vluchtte hij (vermomd als stalknecht). Later heeft hij zich met Martinus V verzoend.

¹¹ De tegenpaus was een product van de moeilijkheden binnen de kerk. De discussie of Jezus en de apostelen goederen bezaten, of de koning (de Franse koning vooral) zich minder of meer mocht moeien met kerkelijke aangelegenheden en hoe onafhankelijk lokale kerkgemeenschappen waren van Rome en of men het met het concilliarisme moest oplossen. Ook de orde bv. die van de Tempeliers en de Franciscanen met macht en opvattingen stelden serieuze vragen aan het kerkbeleid. In 1431 werd Martinus V door iedereen gekozen en waren de problemen ‘gekanaliseerd’. Johannes XXIII (1958-1963) gaf duidelijk zijn visie door de naam van de tegenpaus te nemen.

¹² 1289: Paus Nicolaas IV; C.H. Lawrence, E. Frankemolle, “Het kloosterleven in West Europa en de Lage Landen”, blz. 321; Ook de bewaarde boeken omtrent de regels van de derde Orde van Franciscus wijzen in die richting.

¹³ Monialen, kloosterzusters met slot en koorbed. Deze term is eveneens problematisch. Monialen hebben doorgaans geen contact met de omgeving (slot). Verder wordt de situatie opgeklaard.

¹⁴ Franz Denys en Henri Vandenberghe, “De voorgeschiedenis van het College te Poperinge (1628-1825)”, 2007, Archief Colleg Poperinge, blz. 17.

¹⁵ 1436.

Abdij van Sint Omaars

De **Sint-Bertinusabdij** in het Franse Sint-Omaars, thans een ruïne, was toegewijd aan Sint-Bertinus¹⁶, de tweede abt van de abdij. De stad Sint-Omaars zelf, was is in de 7de eeuw ontstaan onder de naam Sithiu (*Sithieu* of *Sitdiu*) in de tijd van de Merovingers. De Heilige Audomarus (Sint-Omaars of Odemaars, Omer) is de stichter van de Sint-Bertinusabdij. Bertinus van Artesië was de metgezel van Audomarus. In de 10de eeuw vinden we de naam frekwent terug.

Artesië, in het Frans Artois, kwam in 932 in bezit van de graven van Vlaanderen, en in de 12de en 13de eeuw bloeide er de lakenindustrie¹⁷. Brugge zal echter hen in de bloeitijd overschaduwen. Sint-Omaars ging door het verdrag van Pont-à-Vendin¹⁸ voor Vlaanderen verloren. En toch is er altijd een Vlaams residu gebleven..

In 1384 sterft Lodewijk II van Male en Sint Omaars komt onder de hertogen van Bourgondië¹⁹. Van 1559 tot 1790 was de stad zetel van het bisdom Sint-Omaars. In 1801 was het definitief bisdom Atrecht (Arras).

¹⁶ Bertinus van Artesië, ca. 615 - Sint-Omaars, ca. 709.

¹⁷ In 1127 kreeg Sint Omer de stadsrechten.

¹⁸ 1212.

¹⁹ In 1678 bij de Vrede van Nijmegen komt het weer onder Frankrijk.

Reeds in de 9de eeuw had de abdij te Poperinge een priorij. In 1630 was de abt nog steeds leenheer van Poperinge. De abdij werd ook eigenaar van de heerlijkheid het Zwijnland²⁰. De bloeitijd van de abdij was tot in het midden van de 13de eeuw.

Het gemeentehuis in Sint-Omaars, waarvan de bouw in 1834 werd gestart, werd opgetrokken met stenen van de intussen reeds vervallen abdij, waarvan restanten nu nog te bezichtigen zijn. Deze abdij zou voor een aantal graven van Vlaanderen de laatste rustplaats worden. Tijdens de Franse Revolutie werden die graftomben vernield.

Abt Dom Gillocq is een bekende abt die meermaals in de kronieken wordt genoemd. Hij paste de regel van de gasthuiszusters nog eens aan in 1634, verwijzend naar de regel zoals hij door Paus Leo X opnieuw was vastgelegd.

De abt stierf 1638.

Op dat moment spreken we van de gasthuiszusters. Of de naam van O.-L.-Vrouw gasthuis in die dagen werd gebruikt is, helemaal niet zeker.

Kroniek van de 15de en 16de eeuw

20/12/1468

Resolutie omtrent de lakenbedrijvigheid²¹.

24/12/1534

Vonnis stad-zusters i.v.m. aantal zusters.

25/01/1540

Vermelding in de resoluties van de verhoudingen met de gasthuismeesters en de controle via een 'cnape'. Ook de marktregeringen worden hernomen.

1543

De erfenis van kapelaan DE LOPERE, kapelaan van het Sint Vincentiusaltaar in de Onze Live Vrouwekerk, komt ten goede van de gasthuismeesters²².

31/06/1544

De zusters vragen nog twee kloosterlingen bij te mogen aanvaarden. Ze krijgen de goedkeuring, als de abdij akkoord gaat.

07/11/1547

Nogmaals toelating om jaarlijks de "cramen" te verhuren²³.

04/09/1549

Het gasthuis blijft kampen met overbevolking. "fylten en rabauten" blijven soms 40 à 50 dagen. Dat is de bedoeling niet van de instellingen die opgericht is voor "siecken crancke en oude en aerme" mensen. De klacht wordt gebracht met de vergelijking met Ieper. Daar komen iedere avond twee dienaars van de stad inspecteren.

²⁰ Zie inleiding Croonestuck omtrent het Zwijnland. Croonestucken XVI, *Halmen van het Zwijnland* door H. Vandenbergh, inl. K. Papin

²¹ Volgens het tweede nummer van "Aan de Schreve", waarin catalogus van het gasthuys in het oude groot register op blz. 43.

²² SAP 467, 55-56. Gasthuismeesters: Christiaen DE BERCH, Frans MOENAERT, Ghelein HAEZEBAERT.

²³ Idem groot boek o.c., blz. 43.

02/04/1552

Regeling tussen de stad, de orde, hun inwendige orde en de geestelijke overheid ('de pater bestierder')

17/09/1552

De zusters moeten – per resolutie – "buyten en binnen wachte" betaald worden voor de bijstand bij "haestelyck" overlijden²⁴

10/11/1557

Nog maar eens noteren de boeken van de stad 12 ponden die betaald werden aan het gasthuis. Er was "grooten en excessieven²⁵" aangroei van "siecken".

05/08/1564

De ziekte blijft het gasthuis opeisen.

14/08/1566

Opdedrinck vond in een rekening te Hondschote – zoo 't schijnt (letterlijk citaat)- dat het gasthuis werd gecontroleerd op 'kettters'. Hij noemt er zelfs een ketter Pieter ROMAN van wie de goederen werden verbeurd verklaard omwille van wat hij in het gasthuis aan schade heeft aangebracht²⁶. We kennen het oordeel van de schrijver over deze periode en rapporteren de feiten zoals hij ze opschreef. Om de "troebelen" af te ronden is er ook in die bronnen sprake van de vernieling van de kerk, die de bouw van een nieuwe kerk in 1606-1608 zou genoodzaakt hebben.

1577

De fondsen die van de stad komen wijzigen naar het einde van de 16de eeuw. Opdedrinck²⁷ noteert uit de stadsrekeningen 'de stoopen' wijn die betaald worden om de deelname aan de processie van Sacramentsdag en die van de ommegang te "vergoeden".

1591²⁸

Voor de "craemen" werd Jan BAELDE betaald (8 p.p.) – Christiaen TRYOEN is cnapen en krijgt 18 p.p. De gasthuismoeder krijgt 144 p.p. "pensyoen²⁹" Er waren twee "zaeghers" die planken hebben gemaakt voor de "craemen".

1592

De daken van de "zyeckencaemere" worden gedekt met "gley³⁰" geleverd door Jan WYDTS³¹. Blijkbaar waren er naast die ziekenkamers ook stallingen³² en een koestal. Einde 16de eeuw moet er een brand zijn geweest.

Renaissance

Tijdens de renaissance³³ werd een groot aantal verplegersorden opgeheven. De invloed van de Kerk nam af door de hervormingen. In die tijd zijn veel (klooster)gasthuizen opgeheven of overgenomen door de burgerij. In deze tijd – schrijft Wikipedia - stond het gasthuis onder bestuur van regenten en regentessen. Dat is zeker de Nederlandse situatie. In Poperinge bleef de abdij, als wereldlijke Heer, met zijn geëigende religieuze invloed de gang van zaken mee bepalen.

²⁴ 'haastig overleden' is nu de manier waarop men vaak 'zelfdoding' omschrijft; in deze kontekst zal het wellicht een persoon zijn die stierf zonder bijstand van de "chirurgijn" of een andere persoon "die de medecine kende".

²⁵ SAP 467, blz. 82.

²⁶ De Coussemaker, "*Les troubles religieux du XVIème siècle dans la Flandre Maritime*", T IV, blz. 248.

²⁷ O.C. blz. 25.

²⁸ SAP 467, blz. 33v^o.

²⁹ Jaarwedde

³⁰ Gley = stro voor de daken.

³¹ SAP 467, blz. 40r^o

³² Stalling: Ruimte (of gelegenheid) om te stallen, ruimte waar men stalt, stalruimte. Dit kan zowel voor rijwielen als voor paarden, koeien. Een loods of een schuur kan bij de stallingen horen.

³³ De Renaissance (15de en 16de eeuw) begon in Italië in de veertiende eeuw en verspreidde zich in de volgende eeuwen over de rest van Europa.

Voor de dagelijkse leiding werden – gezien de gelofte³⁴ en des te meer bij de Franciscaanse klooster – het wereldlijk bestuur in handen van een syndicus gegeven. De verpleging was voornamelijk gericht op verzorgen en niet op verpleegtechniek.

Een renaissance gasthuis bestond – aldus de officiële geschiedenis van de geneeskunde - uit meerdere afdelingen: een verbandzaal voor de chirurgijn, een ziekenzaal voor de dokter en een zaal voor kraamvrouwen. Soms ook een apotheek voor bereidingen met kruiden uit de eigen tuin.

De voorloper van het Poperings gasthuis was een leprozerij. Dit houdt in dat het daar voornamelijk ging om besmettelijke (“contagieuze”) ziekten. In dezelfde lijn gingen de gasthuiszusters verder in de hospitaalbranche.

17de eeuw

In 1606 krijgen ze een kapel.

Medio 17de eeuw lezen we in de resoluties hoe het Beiaardstraatje³⁵ bij het gasthuis en de poort van het gasthuis de lakenmarkt gehouden werd. Uitgebreide regelgeving gaf aan wat de verplichtingen waren van de ‘cramers’ en van het gasthuis. Het gasthuis moest o.a. zorgen voor het personeel van de marktactiviteiten (6 à 8 personen). Uiteraard werd hun voor de standplaatsen de gerechte pachtsom gevraagd. Ook het laken dat men op de grond uitstalde bracht 1 schilling op. Het wulhuis was blijkbaar eigenaar van de loods. Men stapelde er de balen en de ‘tyczacken³⁶’. De wagens kon men bergen achter het gasthuis.

In 1532 was het al duidelijk hoe de verhoudingen tussen de stad, St.-Omaars en de zusters lagen. We vatten samen uit de beslissing van de Raad van Vlaanderen³⁷.

Het getal van de zusters was naar oude gebruiken 7. Ze werden bijgestaan door ‘zwarte kynderen’. Het gaat hier over helpsters. Voor de hospitaalfunctie kregen ze vergoeding van de stad. De stad stelde zijn voorwaarden omtrent de manier waarop ze met de besmettelijke ziekten moesten omgaan. Hoe de overste werd aangesteld, werd door de raad van Vlaanderen vastgelegd. Het jaargeld van die zuster en van de medezusters werd bepaald. Er werd uitgekeken naar een orde die een aalmoezenier of geestelijke bestuurder mocht aanstellen. De eerste in functie was een broeder van de 3de orde van Sint Franciscus.

Vanaf de tweede Moeder Overste is er al een mogelijkheid iets meer te detailleren (zie verder). Bij die zusters waar het in de Raad van Vlaanderen al om gaat citeert Opdedrinck: Jaquemyne VAN BEVEREN, Jozyne (Judoca) LAUWERS, Mayke VANDER CROONE, Mayke HEYNS, Marie SERJANSOONE, Tanneke (Anna) VAN CAELMONT en Laurentie BEERNAERT (novice³⁸)

In het bewuste document uit het archief van het gasthuis is duidelijk dat de zusters wilden ingaan tegen een vroeger gebruik dat wellicht officiële rechtskracht had en waarbij er slechts 6 Grauwe zusters waren. Als ze er meer hadden – in dat geval 7 – dan zouden er meer inkomsten zijn en .. ook meer activiteit mogelijk.... Kortom ze deden er 5 jaar over om de bepaling vast te leggen, eerst via geestelijke rechtbank en uiteindelijk voor de Raad van Vlaanderen (burgerlijke rechtbank, zie vroeger).

De pest zorgde dat ze de handen vol kregen. In een nota, een chronograaf van 1626, wordt over de pest geschreven³⁹.

³⁴ Gelofte van armoede waardoor de kloosterlingen zelf geen bezit mochten hebben.

³⁵ SAP 467, 55v°.

³⁶ Tyczack = Dubele baal.

³⁷ Deze zaak wordt genoteerd als aangegaan 1628 door Frans de Corteville op 15 april 1528. Terwijl Opdedrinck dit situeert op 2 april 1532, op cit. p 16

³⁸ In proeftijd.

³⁹ O.c. groot boek (gasthuysarchief) blz. 54.

De pestlijders werden, begin 17de eeuw, niet bij de andere zieken ondergebracht. Ze lagen in pesthuisjes⁴⁰. Ze situeerden zich aanvankelijk aan de Sint Bertensvijver, later aan de Krombekestraat.

De plaatsen, die “bevleet waren met de contagieuze zygkte” werden gemeden. Ook de lijken van die mensen moesten apart worden behandeld. Dat was de taak van de reeuwer.

1606

Na de branden werden de gebouwen meer met degelijk materiaal gedekt. De reglementering rond de derde panne hebben daaraan heel wat geholpen. Ook het klooster had wellicht van deze gunst genoten. Toussaint VAN LOO “visteert” het “tegheldack. En Joos VAN CAYSEELE maakt een zolder boven de keuken en de refter. De onkostennota: 87 p. 10 schelle. Het hout van de “cappe” wordt geleverd door Charles FOCQUET voor 638 p. 16 schelle p.

1607

De “weerhaene” wordt betaald en is geleverd door Dieryck LOYS.

Hoe die kapel eruit zag kan men afleiden uit de beschrijving door Opdedrinck⁴¹.

Begin 17de eeuw was de verering voor Judas en Simon⁴² een belangrijke devotie in het gasthuis. We vermoeden dat rond de gasthuiskapel de pastorale activiteit via broederschappen en devotie ook voor inkomsten zorgde. De catalogus van het archief van het gasthuis vernoemt nog medio 18de eeuw brieven van Clemens XIII en Clemens XIV met aflaten in verband met Simon en Judas. Begin 18de eeuw was het de minder bekende broederschap van de Heilige Calepodius⁴³. De kapel werd ingewijd op het feest van Judas en Simon.

1650

De zusters kunnen de zorg voor de kinderen niet meer aan en vragen om ontslagen te worden. De stad (via gasthuismeesters) reageert en belooft de helft van de “tafelkosten” op zich te nemen. Ze moeten zich niet meer verplicht voelen ‘geheime of discrete aalmoezen’ uit te delen, maar ze moeten de behoeftige verwittigen om zich tot de dismeesters te wenden. Als ze vroeger brandhout uitdeelden dan moeten ze dit in het vervolg verkopen en ze mogen enkele bomen gebruiken om hun gebouwen te herstellen⁴⁴.

19/10/1659

De zusters mogen de Engelenbilck kopen met vrijstelling van lasten en met geld van het gasthuis⁴⁵.

⁴⁰ SAP 16b.

⁴¹ Opdedrinck, o.c., blz. 79. Het is een oppervlakte van 2000 tegels. Er zijn 76 pilaren die een afsluiting vormen. Een raamwerk (“casyne”) met tralie aan de voorpoort. Er waren drie vensters 1 boven het altaar en twee aan de straatkant met twee “corbeelen” (Een corbeel, daer men eene brugghe of makede onder den steen) boven het altaar. Aan de bidkamer waren 5 pilaren “gedraaid” (houten pilaren).

⁴² Simon, een apostel, trok eerst naar Egypte en Judas – niet Judas Iskariot - ook apostel, trok richting Mesopotamië. Daarna gingen ze samen naar Perzië, waar beiden de marteldood stierven. Naar men zegt is Simon om het leven gekomen doordat hij of gekruisigd werd of dat zijn ledematen werden afgezaagd. Judas zou zijn doodgeknuppeld. Zo komt het dat Simon patroon van houthakkers werd. Judas brak pas veel later door als populaire heilige. Eerst in de 18e eeuw kwam er een zeer sterke devotie op gang waarbij Judas wordt aangeroepen als redder in uitzichtloze en hopeloze situaties. En dan alleen nog als echt absoluut niets meer helpt. Zijn knuppel is zijn attribuut, het machtsmiddel ...

⁴³ Samenvatting Wikipedia: Calepodius van Rome, priester en martelaar met consul Palmatus, met zijn vrouw en zijn zoons en tweeënveertig personeelsleden uit zijn huishouding, senator Simplicius met zijn vrouw en achtenzestig personeelsleden, met Felix en zijn vrouw Blanda; † 222. Zij werden het slachtoffer van de christenvervolgingen onder keizer Alexander Severus (222-235). Om anderen af te schrikken werden hun hoofden op spietsen gestoken en bij alle stadspoorten van Rome ten toon gesteld. Het lichaam van Calepodius werd in de Tiber gegooid en door paus Calixtus I eerbiedig begraven.

⁴⁴ SAP 467; blz. 93r^o-v^o

⁴⁵ Volgens de catalogus o.c. LELIÉGEOIS – Pater Alberic, “Aan de Schreve”, nr2. blz. 7.

24/12/1664

Een document dat uit het gasthuisarchief verdween⁴⁶ bevestigde dat het Onze Lieve Vrouw hospitaal vrij was van rijks- en stadsrechten (get. Philippe RAULÉ)

Tussen 1680-1684

worden twee klokken gewijd. De armoede is blijkbaar wat geminderd. Bij de tweede klok⁴⁷ voor de kerk is de schenker Dom Gerard DUVAL, proost van Poperinge tussen 1652-1680.

08/10/1690

De poort moet gesloten worden, zodat er geen water meer kan geput worden uit de Bayardbeek (vraag aan de abt).

18de en 19de eeuw

Deze eeuwen worden gekenmerkt door overvolle gasthuizen waarin de zorg zeer slecht was. Mannen en vrouwen waren gescheiden in aparte zalen met tientallen bedden. Op elk bed lagen soms meerdere personen. “Door de chirurgijn werd in het midden van deze zaal geopereerd op een daarvoor bestemde kribbe. In dezelfde zaal werd ook de was gedaan en sliep het personeel. De zalen waren te groot om goed te kunnen verwarmen, waarbij men soms tijdens het opereren vergat de kachel aan te houden. Eten werd gegeven aan de meest biedende patiënt. Pijnstillers werden verkocht⁴⁸.”

Onder het nummer 23482 in de processen voor de Raad van Vlaanderen⁴⁹ leest men hoe er een probleem ontstond toen de overste van het O.-L.-Vrouw hospitaal (?) weigerde Franse religieuzen op te nemen. Er waren in de achttiende eeuw duidelijk drie nonnenkloosters in Poperinge.

Er bestaat een klein boekje in gasthuisarchief⁵⁰ waarin met name het protest wordt genoteerd rond 1723 tegen de abt, omwille van verkeerd geïnde “pointijnghen”.

In de 18de eeuw wordt er druk gecorrespondeerd omtrent de gasthuismeesters met de keizer: Correspondentie Varendocq, Vanrenijnghe en de zusters van het gasthuis. Deze uitgebreide briefwisseling blijkt te berusten (of berustte) in het archief ten gasthuize.

12/11/1701

Aan Mgr. DE RABATAN in Ieper wordt er gevraagd om de Magdalenakapel te mogen afbreken en de materialen gebruiken voor het herstel van de Bayaert. Op voorwaarde dat er een inventaris wordt gemaakt van de kapel is dit toegestaan.

11/03/1704

De sacristie wordt herbouwd. De vrijstelling van de lasten wordt enkele jaren later aangevraagd.

21/05/1712

De zusters vernemen via Jean Baptist RAULÉ dat ze bepaalde taksen mogen innen die o.a. op het reinigen van schoorstenen wordt geheven: milieutaks avant-la-lettre.

⁴⁶ Volgens Leliégeois in kopie voor handen.

⁴⁷ Er was een klok voor de kerk en een voor de kapel.

⁴⁸ http://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_de_verpleegkunde

⁴⁹ Rijksarchief Gent

⁵⁰ Zie “Aan de Schreve”, o.c., 2de nummer, blz. 7.

03/06/1745

Er wordt een huis gebouwd op de grens van de Engelenbilck.

02/06/1762

De overste Gasthuismoeder Scholastica BARATTE en de prior van de abdij bepaalden dat iedere priester een “Heilige Mis” moest “celebreren” voor de “zielelafenis van iedere gasthuiszuster. De broeders “offerden een Heilige Communie en de psalm van de boeteveerdigheid⁵¹”. De zusters van hun kant gingen tweemaal naar de communie voor iedere afgestorve kloosterling van de abdij en lazen een “nocturne⁵² der overledenen”. De dag erop celebreeerden ze een requiemmis.

16/06/1776

De zusters kopen hun kapel.

07/03/1783

De politiek van Jozef II is voor vele kloosters een ramp geweest. De keizer-koster formuleerde het aanvaardbaar. *Aangezien vanuit hun overtuiging kloosters ten beste de hun geschonken goederen ten bate van de mensen moeten gebruiken, en aangezien er vele kosten gemaakt werden die niet direct deze weg op gingen, zou hij daar even wat aan doen.*

Weerom vanuit een eerlijke geschiedschrijving vinden we de woorden die priester L. Opdedrinck ervoor gebruikt wat tijdsgebonden uitgedrukt. “Om skeizers laakbare handelwijze onder den dekmantel van schijnheiligen godsdienstijver te verbergen⁵³...”

Het gasthuis bleef van deze minder aangename beslissingen gespaard.

01-09-1796

Schafte men in de Franse Revolutie dan wel alle kloosters af, opvoeding en ziekenzorg mochten blijven functioneren. Met uitzondering van enkele eigendommen, die wel de weg van het geconfiskeerde goed gingen, verliep deze roerige tijd voor het gasthuis nog zonder al te veel kleerscheuren.

03-05-1785

De beheerders van het gasthuis aanvaardden het herstel van de gebouwen.

⁵¹ Boetepsalmen: Psalmi poenitentiales. Dit is geen aparte rubriek in het bijbelse psalmboek, maar in de roomskatholieke traditie duiden ze een groep van zeven psalmen aan (ps. 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142, nummering vlg. de Vulgaat), waaronder vooral ps. 50 (*Miserere*) en 129 (*De Profundis*) veelvuldig werden gebruikt. De naam is ontleend aan de inhoud, waarin sprake is van schuld en ellende en waar gebeden wordt om vergiffenis, treding en berouw. Dat het precies deze 7 zijn, is in zekere zin toevallig (er zijn nog andere die ook dit thema hebben, maar niet bij de groep worden gerekend). Waarschijnlijk dat de voorliefde voor het getal 7 (getal der volmaaktheid, 1 voor elke dag van de week, 1 voor elk getijde van de dag: “zevenmaal daags zal ik u lofprijzen”, ps 118 (119): 164) hier een rol heeft gespeeld.

⁵² Nocturne: wij denken in onze moderne muziekcultuur op muziek voor de begrafenis. De nocturne binnen het patroon van de begrafenisliturgie was het getijdengebed op de vigilie van de begrafenis. Daags voordien zong men een vespers, in de nacht zong men de nocturne.

⁵³ L. Opdedrinck, o.c. blz. 39.

20e eeuw tot heden

Veel gasthuizen zijn opgeheven. Een aantal bleef echter bestaan en ontwikkelde zich tot een modern ziekenhuis of een rust- en verzorgingstehuis.

In hun zorgzame liefde voor zieken en bejaarden stapten de zusters mee op in de evolutie. Ze bouwen al zeven eeuwen lang Onze-Lieve-Vrouw Gasthuizen, met vestigingen in Kuurne en Passendale. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het Gasthuis zwaar getroffen en drie zusters vonden de dood bij een bombardement. Na de oorlog werd een kraaminrichting geopend in de Bruggestraat. De eerste kliniek dateert van 1926. Na de Tweede Wereldoorlog werd op het terrein van het oude Gasthuis een nieuw ziekenhuis gebouwd, sedert 1980 vervangen door het Mariaziekenhuis langs de Oostlaan. Op 1 juli 1998 is dit ziekenhuis gefusioneerd met de twee Ieperse ziekenhuizen, onder de naam: “Regionaal Ziekenhuis Jan Yperman”.

Ook de bejaardenzorg van de Gasthuiszusters kent een boeiende geschiedenis. Het domein in de Bruggestraat werd in 1931 overgenomen van Franse kloosterzusters. Daar kwam het oude Heilig-Hart Rusthuis (“Sacré-Coeur”). De aanpalende lokalen in de Ieperstraat werden ter beschikking gesteld voor allerlei sociaal dienstbetoon, ondermeer: kinderopvang, een Medisch Centrum, en het onderzoekcentrum van “Kind en Gezin”, met de typische naam: “De Melkdruppel”.

In 1999 werd het nieuwe “Woon- en Zorgcentrum Onze-Lieve-Vrouw Gasthuis” (Ieperstraat 134) in gebruik genomen, met plaats voor 117 bejaarden. Er worden nog nieuwe projecten gestart: kamers voor “Kortverblijf”, lokalen voor “Dagopvang” en Serviceflats.

In het kader van de erfgoeddag 2009 waar het thema nationaal was bepaald vanuit de vriendschap koos Onzen Heertje erfgoedvereniging vzw voor de confrerien en de broederschappen. De gasthuiszusters waarvan de kapel – nu eigendom O.C.M.W. - in de Gasthuisstraat te Poperinge staat, zijn van ouds een zusterschap. Het is voor de burger met een tikkeltje respect altijd een rem te moeten zien hoe de vloer met zerken van de zusters ter beschikking staat voor wat men er ook maar wil binnen brengen...

Met iets corrigerend respect willen we via deze weg even enkele personen rehabiliteren.

Bekende Oversten van het O.-L.-Vrouw Gasthuis.

(Z) Omwille van plaatsgebrek drukken we hier de afbeeldingen van de zerken niet af. Er komt een publicatie. Waar een zerk van is teruggevonden in de vloer van de kapel wordt hier deze code afgedrukt). Of de zusters hier begraven werden is niet uit te maken. Het is zeker dat toen de nieuwe stedelijke begraafplaats werd opgericht ze daar zijn begraven en niet in de kerk.

1. Zuster Maria van Kuucq, vermeld in 1505.

11. Zuster Jaquenryne van Beveren. Zij staat als overste aangewezen in stukken van de jaren 1528, 1531, 1532, 1533, 1531.

III. Zuster Anthonette Merris (ook : Merres, Meres), als overste in 1608 aangestipt.

IV. Zuster Cathelyne Froon, in de stadsrekeningen van 1613-1614 vermeld⁵⁴.

V. Zuster Cathelyne de Roode, bekend als gasthuismoeder in 1614.

VI. Zuster Maria Domsains.

Twee malen Overste verheven, 30 jaar; ze stierf op 30 september 1650.

VII. Zuster Maria Baervoet (Bervoet) staat in de gasthuisrekening van 1634 als moeder overste.

⁵⁴ Die rekeninge luidt: “Betaelt zuster Cathelyne Froon, moeder van Gasthuuze deser stede daertoe ghestelt ende ghecomitteert by myn heere de prelaet van Ste Bertins over acht kannen wyn haer ghepresenteert.”

VIII. Zuster Joanna Clara Coignet.

24 jaar, op 12 augustus 1635, gepr., gestorven op 3 augustus 1675⁵⁵.

IX. Zuster Clara Theresia Jacot. Te Antwerpen op 19 Februari 1636 geboren, geprofest op 1 October 1662 in de tegenwoordigheid van Proost Niclaais Ogier, overleden de 3 Februari 1709, op de leeftijd van 73 jaar. Zij was 9 jaar overste. Ter gelegenheid van het uitspreken van haar geloften, schonk zij aan de kapel een zilveren lamp. Anno 1683 begiftigde zij de kerk met de prachtige monstrans, die voor de eerste maal op de feestdag der HH. Apostelen Simon en Judas uitgesteld werd.

X. Zuster Isabella Clara Cornelis. Op 7 Juli 1658 geboren, ze sprak haar geloften uit op 21 Juni 1677 en stierf in de Heer 8 April 1717⁵⁶. (Z)

XI. Zuster Maria Joseph Delfosse was Overste 19 jaren. Op 2 Februari 1663 geboren, ze werd in 't bijwezen van Proost Gerard Duval geprofest den 12 Februari 1694 en stierf op 23 September 1729. (Z)

XII. Zuster Bonaventura De Le Cambre, 32 jaar overste. Zij was geboren den 28 Februari 1677, sprak haar kloostergeloften uit in 1665 en stierf op 10 October 1753. De bevestiging als overste wordt in een akte van abt Charles DE GHERBODE teruggevonden in uitgegeven cataloog van het gasthuis. In 1719 deed die Overste een nieuw altaar met paneelwerk aan beide zijden oprichten. (Z)

XIII. Zuster Scholastica Baratte. Geboren op 12 November 1691, ze sprak haar geloften uit in de tegenwoordigheid van Proost Anselmus Devos, op 30 September 1715. Ze werd overste 25 februari 1763. Zij stierf op 6 Januari 1780, op de leeftijd van 89 jaren, waarvan zij er 67 in 't Gasthuis doorbracht. Na 21 jaar overste, legde zij op 7 September 1774 haar ontslag in handen van de Abt Josceod'Allennes. Moeder Scholastica bracht het nieuw orgel, dat 152 ponden grooten kostte, binnen de muren. Ze tekent eveneens het renteboek 1753-1774. Merkwaardig detail. Zoals men nog medio twintigste eeuw vaak bovenaan de blz. J(ezus), M(aria), J(ozef) schreef vinden we op het register Jezus, Maria, Franciscus⁵⁷. (Z)

1774-1777. *XIV. Zuster Alexandrine Lefebvre.* Op 15 Juli 1743, op de leeftijd van 22 jaren geprofest door de Pater Moronval, groot-prior van de Sint Bertensabdij; ze stierf op 6 December 1799. (Z)

XV. Zuster Maria Anna Joseph Descamps.

Proost Walbertus Martel ontving de 5 Juni 1758 haar kloostergeloften; van 13 October 1777 tot 2 Februari 1796, haar sterfdag, was zij de uitmuntende overste. Op de werkkamer van de Religieuzen deed zij een uurwerk hangen dat 85 ponden parisis kostte, aan de kapel schonk zij het paneelwerk naast de ingangsdeur 127 ponden parisis, het wijwatervat waarboven haar grafzerk werd geplaatst is en een kazuïffel van rood satijn met zilver boordsel. Onder haar bestuur werd de zijmuur van de kapel aan de kant van de straat heropgebouwd en de mooie kerkvloer gelegd. De kosten beliepen de som van 1514 ponden parisis. Volgens haar grafsteen was ze 58 jaar toen ze stierf. (Z) Dit zerk is te vinden boven het wijwatervat.

⁵⁵ Onder haar leiding kwam het Gasthuis in bezit van het

H. Olievaatje met het volgende opschrift: "Votum vovit paupertatis et reddidit soror Maria Magda De Noule, nam quod religiosa cumulavit cantate, obtulit Deo devota pietate, 7a Mali 1655. Zuster Maria Magdalena de Noule deed belofte van armoede en was aan die belofte trouw, immers hetgeen zij door hare godsdienstige liefdadigheid verzamelde, schonk zij met godvruchtige eerbied aan God op de 7^e mei 1655.

⁵⁶ In 1701 werd de sacristie gebouwd.

⁵⁷ O.c. "Aan de Schreve" nr. 2, blz.10.

XVI. *Zuster Maria Victoria Lewille*, van Wervik, werd door Proost Martel op 24 Juni 1763 geprofest. Zij was overste van 15 Februari 1796 tot 15 November 1816, op welke dag zij stierf.

1816-1832. XVII. *Zuster Rosalie Berten*, te Wervik geboren, op 4 October 1800 geprofest, op de leeftijd van 71 jaar op 22 Augustus 1835 overleden. In 1818, bouwde men de muur tussen de grote hof en de gasthuisgrond. Op 5 Maart 1819, werd een nieuw tabernakel op het altaar aangebracht, het kostte 413 franken.

1832-1873. XVIII. *Zuster Prudence Mavaut*, van Poperinge, sprak haar kloostergelofte uit op 2 Januari 1816 en, na 41 jaar overste, stierf ze op 19 Augustus 1873. Moeder Prudence bezorgde aan haar kerk een stel liturgische gewaden in 1838, een beste koorkap in 1841.

1873-1904. XIX. *Zuster Felicitas Iserbyt* volgde Moeder Prudence op. Zij sprak haar geloften uit op 6 Februari 1849, op de leeftijd van 26 jaar. Op 1 Januari 1876 namen vier gasthuiszusters het bestuur van het St.-Michielsgesticht op zich, waar 28 oude vrouwen en 33 weeskinderen verbleven. Anno 1895 startte ze het klooster te Kuurne. Op 23 Augustus 1898 vierde zij, samen met Zuster Pacifica Vandamme, van Poperinge, (geprofest 10 December 1846) haar gouden jubileum als kloosterlinge, haar zilveren jubelfeest als overste en overleed op 26 juli 1904.

Bekende Gasthuiszusters.

Zuster Maroye (Maria) van Kuuck, bekend in 1505, overste.

Zuster Maikin Clement, bekend in 1505.

Zuster Jacquemyne van Beveren, bekend in 1528, overste.

Zuster Jozyne Laurins (Lauwers), id.

Zuster Mayken Vandercroone, id.

Zuster Mayken Heyns, id.

Zuster Maria Serjanssone, id.

Zuster Janneken van Caelmont, id.

Zuster Laurentie Bernaerts, novice in 1528.

Zuster Mayken Vandecasteele, bekend in 1589.

Zuster Antonette Merrys (Merris, Merres, Meres), bekend in 1589, overste.

Zuster Mayken Parmentier, bekend in 1591. Op een bepaald moment wordt ze betaald omdat ze de “cnappe” verving en kreeg 40 schelle p.

Zuster Elizabeth Broeders, bekend in 1602.

Zuster Margriete Beiens, bekend in 1611.

Zuster Catherine de Roode, bekend in 1611, overste.

Zuster Cathelyne Froon, bekend in 1613, overste.

Zuster Jacquemyne Charlotes, bekend in 1615.

Zuster Maria Domsains, (Domicent, Domenecent, Domecent), bekend in 1619, overste.

Zuster Mayken Ryckebusch, bekend in 1625.

Zuster Maria Bervoet (Baervoet), bekend in 1635, overste.

Zuster Maria Crequy, bekend in 1634.

Zuster Tanneken van Nieuwkerke, bekend in 1646.

Zuster **Antoinette** Courtin (Corten, **Courtens**), bekend in 1647. Volgens grafsteen overleden 6 Augustus 1691; Ze werd 91 jaar en is gepr. op 27 jaar. (Z) Dit zerk zit in de hoek gekneld.

Zuster Marie Françoise, bekend in 1658.

Zuster Francisca-Elizabeth Nanthi, gepr.⁵⁸ 12 augustus 1635, † 15 september 1681.

Zuster Johanna-Clara Coignet, gepr. 18 augustus 1635, † 13 augustus 1675.

Zuster Maria-Magdalena Desuclet, gepr. 13 Nov. 1635, † 18 Oct. 1676.

Zuster Johanna-Agnes Rysbourgh, gepr. 24 augustus 1636, † 8 oktober 1676.

Zuster Maria-Bertina Le Boune, gepr. 4 Januari 1637, † 22 Mei 1677.

⁵⁸ Gepr. = geprofest.

Zuster Maria-Francisca Parmentier, gepr. 18 Augustus 1638, † 28 Januari 1682.
 Zuster Marguerite-Theresia Navé, 14 Mei 1639,
 Zuster Johanna-Francisca Wolkaerts, gepr. 13 Juni 1658, † 22 Mei 1668.
Zuster Clara-Theresia Jacot (Antwerpen), gepr. 1 October 1662, † 3 Januari 1709. (Z)
 Zuster Scholastica-Francisca Flahau, gepr. 4 Augustus 1673, † 28 Oct. 1675.
 Zuster Catherina-Dominica Querq, gepr. 4 Augustus 1673, † 7 Sept. 1707.
 Zuster Anna-Theresia Cornelis, gepr. 4 Februari 1674, † 3 Januari 1678.
 Zuster Jakemyne-Dominica Callens, gepr. 10 Februari 1677, † 7 Dec. 1719.
Zuster Isabella-Clara Cornelis, gepr. 21 Juni 1677, † 8 April 1717. (Z)
Zuster Maria Johanna Tournemaine, gepr. 21 Juni 1677, † 6 Februari 1733. (Z)
Zuster Anna-Maria Pyls, gepr. 12 Juli 1678, † 2 Juni 1705. (Z)
Zuster Maria Jakemyne Lebrun, gepr. 25 Juli 1679, † 12 Nov. 1730. (Z)
Zuster Agnes Leroy, gepr. 23 Januari 1680, † 5 Nov. 1693. (Z)
Zuster Cecelia Vandenyser, gepr. 10 Nov. 1680, † 11 Febr. 1720. (Z)
 Zuster Gerardine Cornelis, gepr. 28 Januari 1681, † 30 Nov. 1690.
 Zuster Barbara-Bertina Leynaerts, gepr. 28 Januari 1681, † 7 Juni 1694.
 Zuster Maria-Francisca Zouters, gepr. 9 Nov. 1683, † 12 Juni 1699.
Zuster Seraphine Papegaei, gepr. 17 Oct. 1688, † 19 Juli 1738. (Z)
 Zuster Maria-Rozalie Dreptain, gepr. 16 April 1690, † 19 Nov. 1693.
Zuster Maria Josepha Delfosse, gepr. 12 Februari 1691, † 22 Sept. 1729. (Z)
 Zuster Maria-Mansueta Van Exem, gekleed 19 Juni 1691, † 5 Nov. 1691.
Zuster Maria-Antonia Pyls, gepr. 18 Juni 1694, 27 Januari 1742. (Z)
Zuster Maria-Rosalie de Loyen, gepr. 4 Januari 1695, † 22 Feb. 1742.
Zuster Francisca-Bertina Dorchis, gepr. 25 Juli 1695, † 13 Oct. 1727. (Z)
Zuster Bonaventura de le Cambre, gepr. 25 Juli 1695, † 10 Oct. 1753. (Z)
Zuster Pacifica Dorchy, gepr. 4 Nov. 1699, † 22 Maart 1763. (Z)
Zuster Maria-Benedicta de le Cambre, gepr. 4 Nov. 1699, † 26 April 1759. (Z)
 Zuster Maria-Francisca Blondel, gepr. 24 Oct. 1700, † 26 Dec. 1704.
 Zuster Anna Josephina Rouseré, gepr. 26 Juni 1702, † 26 Dec. 1704.
 Zuster Theresia Hunette (Huwette), gepr. 3 Februari 1711, † 28 Oct. 1711.
Zuster Anselma Vandewalle (Steenvoorde), gepr. 28 Sept. 1712, † 27 Sept. 1779⁵⁹. (Z)
Zuster Constantia Huwette, gepr. 28 Sept. 1712, † 4 Mei 1742. (Z)
 Zuster Mansueta Deroulée, gepr. 20 Febr. 1713, † 22 Sept. 1718.
Zuster Scholastica Baratte (Steenwerk), gepr. 30 Sept. 1715, † 6 Januari 1780⁶⁰. (Z)
Zuster Placida Hennion, gepr. 11 Febr. 1716, † 8 Sept. 1726. (Z)
Zuster Theresia Wyckaerts, gepr. 2 Sept. 1720, † 12 Sept. ... (Z)
Zuster Maria-Clara Desmazières, gepr. 25 Oct. 1723, † 3 Sept. 1748.
 Zuster Elisabeth Budin, gepr. Oct. 1758.
Zuster Catherine Mortreux, gepr. 10 Januari 1724, † 16 Febr. 1746. (Z)
Zuster Cecilia Mallet, gepr. 7 April 1728, † 8 Juni 1788. (Z)
Zuster Francisca Delefortrie, gepr. 7 Nov. 1728, † 31 Mei 1757. (Z)
Zuster Maria-Anna Fauchison, gepr. 22 Mei 1730, † 21 Febr. 1742. (Z)
Zuster Maria-Joseph Delattre, gepr. 23 Oct. 1731, † 9 Mei 1763. (Z)
Zuster Maria-Angelica Caigne, (Chimay 1713), gepr. 23 Oct. 1731, † 9 Maart 1804
 (oud 91 jaren). (Z)

⁵⁹ Die Zuster werd op het nieuw kloosterkerkhof begraven, op 18 Sept. 1779 door Abt Josceo d'Alennes gewijd.

⁶⁰ Idem voetnoot 5.

Zuster Maria-Barbara Carpentier, gepr.8 Nov. 1735, † 29 Augustus 1748. (Z)
 Zuster Walbertine De Soutter, ge prof. 15 Juli 1743 † 12 Juli 1776.
Zuster Alexandrine Lefebvre (Hennin-Liétard), gepr.15 Juli 1743, † 6 Dec. 1799. (Z)
Zuster Caroline Cardinael, (Poperinge), gepr.31 Mei 1745, † 23 Sept. 1798. (Z)
 Zuster Catherine Lefebvre, gepr.27 Mei 1748, † 26 Juni 1756.
Zuster Augustine Caulet, (Hennin-Liétard), gepr.23 Sept. 1748. (Z)
Zuster Bernardine Dujardin, gepr.15 Juni 1750, † 29 Juni 1772. (Z)
Zuster Marie-Bertine Leroy, (Hennin-Liétard) gepr.15 Juni 1750, † 27 juni 1790. (Z)
Zuster Anna-Clara Oudoore, (Poperinge) gepr.3 Juli 1752, † 19 Febr. 1771
 dv. Van Jan François en Antonia Francisca Nis (??)(Z)
Zuster Theresia Cornille, (Houthem-Komen) gepr.29 Sept. 1755, † 16 Dec. 1780⁶¹. (Z)
Zuster Constantia Delbare, (Hennin-Liétard) gepr.17 Oct. 1757. (Z)
Zuster Catharina-Florentia Duwez, (Ouvroy) gepr.17 Oct. 1757, † 7 April 1797. (Z)
Zuster Maria-AnnaJoseph Descamps, gepr.5 Juni 1758, † 2 Febr. 1796, Overste. (Z)
Zuster Celestine Galland, (Hennin-Liétard) gepr.14 Mei 1759, † 27 Maart 1786⁶². (Z)
 Zij is de eerste zuster die op de nieuwe stedelijke begraafplaats werd begraven.
Zuster Gertrudis Saint-Martin, (Nieuwkerke) gepr.26 Oct. 1761, † 23 Dec. 1793. (Z)
 Zuster Elisabeth Bertier, (Vlamertinghe, 1740) gepr.26 Oct. 1761, † 26 Dec. 1818.
Zuster Maria-Francisca Lecocq, (Poperinge) gepr.18 April 1763, † 21 Sept. 1765. (Z)
Zuster Maria-Victoria Lewille, (Wervik) gepr.24 Juni 1765, † 15 Nov. 1816, Overste. (Z)
Zuster Benedicta Maurois, (Ennoeuillin) gepr.4 Nov. 1767, † 23 Maart 1793. (Z)
 Zuster Josephine Devos (Westoutre) gekleed op 23 Febr. 1771.
Zuster Ildephonse De Ly, (Beveren-Rousselaere) gepr.3 Dec. 1777, † 31 Januari 1815. (Z)
 Zuster Francisca Bequaert, (Langemarck, 1750) gepr.20 Sept. 1779, † 13 Dec. 1800.
Zuster Pacifica Vandewalle, (Izegem) gepr.4 Juli 1781, † 31 Mei 1816. (Z)
Zuster Anna-EulalieJoseph Boucquaert, (Brugge) gepr. 29 Augustus 1785, † 14 Mei 1835,
 Geestelijke gepensionneerde. (Z)
Zuster Scholastica-Sophie Vermote, (Merkem) gepr.29 Augustus 1785, † 1 April 1842,
 Kerkelijke gepensionneerde.
 Op 29 December 1793 stierf in 't Gasthuis Zuster Theresia Torrez, religieuze van 't klooster der
 Grijze Zusters van Hondschote, welk klooster op bevel van de Franse Omwenteling gesloten was ; zij
 werd daags nadien begraven op 't gewezen kerkhof van 't hospitaal door de Bestuurder van 't
 gesloten Klooster van Hondschote, Pater Cassiodorus Boone, recollet. (Z)
 Zuster Maria-Theresia De Ceuninck, (Hooglede) gepr. 25 Januari 1787, † 26 Dec. 1788.
 Zuster Placida-Theresia De Leu, gepr.11 Januari 1790, † 11 Febr. 1794.
 Zuster Maria-Eugenia Lebon, (Ieper) gepr.23 Augustus 1790, † 1 Nov. 1793.
Zuster Cecilia Vanhee, (Ieper) gepr.23 Juli 1792, † 19 April 1848. (Z)
Zuster Rosalia Joseph Berten, (Wervik) gepr. 4 Oct. 1800, † 22 Augustus 1835, Overste. (Z)
Zuster Maria-Barbara van Peene, (Watou) gepr.4 Oct. 1800,
 stichteres van het Gasthuis te Veurne, † 6 Mei 1813, te Veurne 25 Maart 1844, Overste. (Z)
Zuster Francisca Verschoote, (Poperinge) gepr.10 Nov. 1801, 30 Maart 1846. (Z)
Zuster Catharina Boone, (Poperinge) gepr.10 Mei 1802, † 27 Dec. 1859. (Z)
Zuster Isabelle Ricour, (Godewaersvelde), gepr.10 Mei 1802. (Z)
Zuster Maria- Theresia Specenier, (Westouter, 1773), gepr. 10 Januari 1804, † 25 Juli 1813. (Z)
Zuster Seraphine Van Zandycke, (Ieper, 1774), gepr. 2 Sept. 1805, † 2 Sept. 1816. (Z)
Zuster Dominica Caenen, (Westouter), gepr. 24. Augustus 1807, † 11 Januari 1847. (Z)
Zuster Maria-Clara Denys, (Izegem), gepr. 13 Sept. 1808, † 26 Augustus 1869. (Z)

⁶¹ Zuster Theresia Cornille werd op het nieuw gasthuiskerkhof begraven op 18 Sept. 1779 gewijd.

⁶² Zuster Celestine Galland is de eerste zuster die op het nieuw stedelijk kerkhof begraven werd.

Zuster Augustine Boutens, gepr. 30 Oct. 1809. (Z)

Zuster Victoria Nollet, (Brugge, 1790), gepr. 2 januari 1816, † 15 Juli 1841.

Zuster Prudence Mavaut, (Poperinge), gepr. 2 Jan. 1816, † 19 Augustus 1873, Overste.

Zuster Antoinette Boone, (Poperinge), gepr. 1 Juli 1818, † 16 Febr. 1876.

Coleta Malesys, (Meteren, 1790), gepr. 19 Sept. 1817, † 25 Juni 1824.

Zuster Seraphine Degryse, (Wervik), gepr. 17 Sept. 1817, † 30 Sept. 1860.

Zuster Marie-Therese Malesys, (Eecke, 1793), gepr. 29 Sept. 1819, † 3 Febr. 1828.

Zuster Bernardine Capelie, (Hazebrouck), gepr. 26 Sept. 1825, † 21 Juni 1837.

Zuster Maria der Engelen Gryson, (Voormezele), gepr. 26 Sept. 1825, † 8 Augustus 1869.

Zuster Hyacinthe Dufloer, (Poperinge), gepr. 26 Sept. 1825, † 27 Juli 1888.

Zuster Bonaventure Dumortier, (Menen), gepr. 30 Nov. 1830, † 11 Mei 1883.

Zuster Maria-Theresia Deprez, (Menen) gepr. 25 Juli 1831, † 11 Mei 1880.

Zuster Clemence Bayaert, (Beselare, 1809), gepr. 9 Febr. 1836, † 22 Febr. 1848.

Zuster Rosalie De Block, (Oostvleteren), gepr. 16 Mei 1837, † 28 April 1867.

Zuster Bernardine D'Hondt, (Mooregem), gepr. 16 Oct. 1838, † 26 Januari 1870.

Zuster Marie Van Dycke, gepr. 14 Juli 1840.

Zuster Coleta Decroix, (Bellegem) gepr. 20 Juli 1841, † 4 Febr. 1888.

Zuster B. Van Acker, gepr. 21 Januari 1845.

Zuster Joanna Boussemaere, (Pollinkove), gepr. 29 Sept. 1845, † 20 Juli 1882.

Zuster Pacifica Vandamme, (Poperinge), gepr. 10 Dec. 1846, † 14 Augustus 1904.

Zuster Augustine Drujon, (Gent) gepr. 11 April 1842, (te Nieupoort), † 29 Juli 1884.

Zuster Roza Busson, (Steenvoorde Fr.), gepr. 14 Dec. 1847, † 7 Sept. 1881.

Zuster Felicita Iserbyt, (Cuene) gepr. 6 Febr. 1849, 26 Juli 1904, Overste.

Zuster Francisca Angillis, (Oostnieuwkerke), gepr. 25 Juli 1850, † 1 April 1884.

Zuster Elisabeth Pauwels, (Autryve), gepr. 11 Febr. 1851, † 25 Maart 1894.

13 Maart 1894 zijn vereerd met het burgerlijk kruis van 1^e klas Eerw. Moeder Felicitas Iserbyt,

Zuster Pacifica Van Damme en zuster Elisabeth Pauwels.

Zuster Melanie Vandenbussche, (Poperinge), gepr. 19 Oogst 1861, † 13 Maart 1867.

Zuster Celestine Plaetevoet, (Steenvoorde Fr.), gepr. 23 Juli 1863.

Zuster Ludovica Cabooter, (Koksijde), novice, 9 Mei 1866.

Zuster Catherine Demaré, (Thorout) gepr. 9 Mei 1867.

Zuster Louise van Sieleghem, (Thorout) gepr. 12 Sept. 1867, † 7 September 1896.

Zuster Seraphine Devoghel, (Veurne) gepr. 1 Juli 1869.

Zuster Clara Delbeke, (Deerlijk), gepr. 14 Januari 1873, † 6 Nov. 1881.

Zuster Bernardine Deridder, (Audegem), gepr. 12 Febr. 1874.

Zuster Marie-Joseph Debreus, (Leisele), gepr. 6 Maart 1876.

Zuster Cecilia Delaere (Lendeledede) gepr. 27 Nov. 1877.

Zuster Maria-Magdalena De Paepe (Nazaret), gepr. 13 Juni 1878.

Zuster Maria-Margareta Lava (Poperinge), gepr. 13 Juni 1878.

Zuster Maria-Antonia Dejonghe (Rousselaere), gepr. 23 December 1880.

Zuster Maria der Engelen Laconte (Alveringem), gepr. 23 December 1880.

Zuster Maria-Victoria Egels (Thorout), 23 Dec. 1880.

Zuster Maria-Dominica Weens (Vlamertinghe), gepr. 19 October 1882.

Zuster Maria-Theresia Debergh (Loo), gepr. 25 Sept. 1884.

Zuster Bonaventure Labeeuw (Winckel-St-Eloi), gepr. 9 Maart 1885, 14 Maart 1901.

Zuster Clara Dewalsch (Vrasene), gepr. 9 Maart 1885.

Zuster Scholastica Dumez (Poperinge), gepr. 27 April 1886.

Zuster Francisca Meneboo (Poperinge), gepr. 19 Mei 1887.

Zuster Agnes Selschotter (Handzame), gepr. 15 Januari 1889.

Zuster Augustina Selschotter (Handzame), gepr. 15 Januari 1889.

Zuster Godelieva Peel (Gistel), gepr. 15 Jan. 1889.
 Zuster Coleta Lozie (Elverdinge), gepr. 13 Augusti 1891.
 Zuster Angela Caenen (Poperinge), gepr. 19 September 1892.
 Zuster Gertrudis Troffaes (Dudzele), gepr. 18 Augusti 1894.
 Zuster Elisabeth Brandt (Brugge), gepr. 2 Juli 1896.
 Zuster Aloysia Bertier (Elverdinge), gepr. 2 Juli 1896.
 Zuster Hyacintha Van Haverbeke (Kuurne), gepr. 12 Zuster Juli 1898.
 Zuster Constantia D'hulster (Lichtervelde), gepr. 3 Jan. 1899.
 Zuster Rosalie Mortier (Lapscheure), gepr. 3 Jan. 1899.
 Zuster Barbara Van Meenen (Geluwe), gepr. 22 Mei 1899.
 Zuster Maria-Gerarda Vander Loooven (Passendale), gepr. 28 December 1899.
 Zuster Maria-Alphonsina Dullaert (Damme), gepr. 28 December 1899.
 Zuster Livina Bertier (Elverdinge), gepr. 13 Augusti 1900.
 Zuster Leonarda Haelewyn (Poperinge), gepr. 23 April 1901.
 Zuster Mathilde Sansen (Poperinge), gepr. 19 Dec. 1901.
 Zuster Lucia Becquaert (Steenvoorde Fr.), gepr. 19 December 1901.
 Zuster Julianna Iperman (Brugge), gepr. 19 December 1901.
 Zuster Maria-Germana De Paepe (Eine), 7 April 1902.
 Zuster Maria-Louisa Taillieu (Elverdinge), gepr. 7 April 1902.
 Zuster Martha Lebleu (Boezinge), gepr. 7 April 1902.
 Zuster Paula Traen (Damme), gepr. 16 Februari 1903.
 Zuster Bonaventura Monteyne (Caeskerke), gepr. 16 Februari 1903.
 E.H. Petrus Ludovicus **Varlet** die 9 jaar geestelijke bestuurder was van de zusters
 stierf 9 October 1810. Hij was geboren te Steenvoorde en werd 63 jaar. (Z)

CONFRERIE & BROEDERSCHAP

Ter gelegenheid van de erfgoeddag 2009 (thema: vriendschap) zochten we even enkele data op omtrent de broederschappen en confrerieën.

Omschrijving

Confrerie, broederschap, gilde.

In het Woordenboek van de Nederlandsche taal [WNT] wordt de broederschap omschreven als “nauwe vriendschappelijke betrekking, als van broeders, tusschen personen die tot denzelfden stand of kring behooren, van hetzelfde geloof of dezelfde gezindheid zijn.” Hieruit blijkt dat de broederschap een figuurlijke betekenis inhield. Deze broederschap werd gehuldigd tussen alle mensen, als “wereldburgers”. Ook de Franse Revolutie had het over: vrijheid, gelijkheid en broederschap. “Heyl en Broederschap” was eens het onderschrift van een brief.

Concreet, collectief gaat het om “het geheel der gezamenlijke broeders”, t. w. personen die tot een of ander doel broederlijk verbonden zijn in verschillende toepassingen : op gilden, maatschappijen, genootschappen, vereenigingen⁶³ [WNT]”.

In de R.-K. is het specifiek “Een vereniging van geestelijken en leken, door de kerkelijke overheid opgericht of althans goedgekeurd, om de geestelijke vervolmaking van haar leden door het beoefenen van bijzondere werken van godsvrucht en liefde”.

⁶³ We kunnen onder meer de termen ‘gilde’, ‘confrerie’, ‘religieuze, geestelijke of godsdienstige broederschap’, ‘(con)fraterniteit’, ‘(con)fraternitas’, ‘communitas’, ‘universitas’, ‘societas’, ‘sodaliteit’, ‘consortium’ en ‘kaland’ aantreffen.

“De Broederschap des gemeenen levens”, “De Broederschap van de Zeven Weeën der Heilige Maagd”, “De Broederschap van den Zaligen Dood”, “De Broederschap van het H. Hart van Jezus”, “De Broederschap van gedurige aanbidding”, “De Broederschap van den St.-Pieterspenning” zijn voorbeelden van algemeen bekende broederschappen. Een broederschap werd opgericht, ingesteld en/of goedgekeurd. Aan een broederschap konden aflaten worden verleend. “De Broederschap van Maria’s Rozenkrans”, “De broederschap ende gilde van den gebenedeiden naeme Jhesus”, “De Broederschap van de aermen Christi”.

“De Vlaemsche Placaertboecken” in 1753 schrijven “Wy (verbieden) ... Kercken, Cappellen ofte Fondatien, Broederschappen, Corpora, geestelycke ofte weirellycke Gemeynschappen ... op te rechten ofte stigten sonder Ons consent⁶⁴”.

Die broederschappen waren vaak gemeenschappen onder de bescherming van. We denken dan aan “De broederschap van Sint Christoffelgilde”.

Profaner groeperingen bleven aanvankelijk in het spoor lopen van de broederschappen. Ze werden later gilden genoemd. Al wordt de naam niet zo kieskeurig gebruikt; de gilde van Sint Michaël in Poperinge is wellicht duidelijk een confrerie, tenzij het hier over twee verschillende verenigingen gaat⁶⁵. Gilden hadden trouwens hun altaar in de kerk. Zo is uit de volksmond bekend dat in de Onze Lieve Vrouwekerk te Poperinge een altaar van de Aartsengel Michaël stond. Schutters- of ambachtsgilde, rederijkerskamer enz. worden vaker broederschappen genoemd. We menen ergens gelezen⁶⁶ te hebben dat de wapengilden een andere plaats hadden in de processie te Poperinge dan de rederijkers. Zo zijn de “liefhebbers van de vincken” gehouden tot broederschap- en een religievriendelijke cultuur⁶⁷.

In de inleiding van het reglement “van de liefhebbers van de vinken” staat bepaald dat Gods Naam diende geëerd te worden .. en bij overlijden van een lid hoorde een zielemis.

1

Alvooren niemant ter vergaederijnghe en sal vermogen te misbruijcken ofte ijdelick in sijnen mondt te nemen de naeme Godts ofte Maria syne gebenedijde moeder verbeurte t’elcken keere van X schelle d’een helft ten profite....

2

Alle de liefhebbers sullen veroblgiert wesen als er iemant van de liefhebbers comt t’overlijden een misse te offeren over de ziele mits daer toe van hemlieden cnaepe vermaent wesende op de boete van 5 schelle

Religieuze gemeenschappen (kloosters en abdijen) werden slechts uitzonderlijk broederschap genoemd. Specifiek is wel de naam ‘Minderbroeder’. Ze noemden zichzelf de mindere van hun broeders: de medemensen. *De Remonstrantsche Broederschap* (ook wel kortweg *de Broederschap* geheten) is onder de protestanten een uniek voorbeeld.

Aartsbroederschap

De aartsbroederschap is in de Kath. Kerk de hoofdbroederschap, waarmede andere broederschappen in verbinding staan. Zo zijn er ondergeschikte broederschappen die hun aflaten putten uit de licentie die de aartsbroederschap pauselijk verkreeg⁶⁸.

⁶⁴ VI. *Placaertb.* 5, 11 (a°. 1753).

⁶⁵ Discussie omtrent de vergaderzaal terug te vinden in de farde van de gilden.

⁶⁶ 1661.

⁶⁷ anno 1685.

⁶⁸ Een voorbeeld hiervan is te lezen in de nota’s rond de paters recoletten, waar een Aartsbroederschap werd verkegen van Onze Lieve Vrouw.

Confrerieën te Poperinge

Verder geven we een opsomming van wat er omtrent de broederschappen in ons stadsarchief te vinden is, aan de hand van de registers..

Trinitariërs

Vooraf onder impuls van pastoor Joannes Jennyn van de Brugse Sint-Gilliskerk werden halfweg de 17de eeuw heel wat confrerieën van de Drieëenheid opgericht. De bedoeling van deze broederschappen was het vrijkopen van christelijke slaven, die soms jaren door Turkse, Algerijnse, enz. zeeschuimers gevangen werden gehouden. Deze vrijkoppingen waren dure ondernemingen, want de piraten eisten hoge losgelden. Wanneer gevangen slaven terug-keerden, dan werden processies gehouden met deze geketende en uitgeputte mensen: dit was de allerbeste reclame voor de confrerieën.

In een handboek van 1907⁶⁹ in het archief van de Onze Lieve Vrouwekerk worden de Trinitariërs verbonden met de Sint Stevenkapelle. We kunnen enkel gissen waar het over gaat omwille van een oud gebruik dat blijkbaar is blijven bestaan. De eerste martelaar die gevierd wordt na Kerstmis is inderdaad de Heilige Stefanus (Steven). In de kerk hangt een schilderij met de steniging van Stefanus die volgens het bijbels verhaal de genadestoel⁷⁰ in de hemel zag. Iconografisch gaat het om de drie-eenheid.

Uit dit geven ontstond het vreemde gebruik van de drie wensenmis: de eucharistieviering op tweede Kerstdag, waarin de aanwezige drie wensen kan doen en gelooft dat zijn gebed wordt verhoord.

Dit gebruik wordt gemakkelijk gelinkt met de broederschap van de Trinitariërs. De verbinding met Stefanus is echter niet onmiddellijk verbonden met de orde⁷¹ die aan de oorsprong ligt van de confrérie, tenzij via de naam Trinitariër en Triniteit = drie-eenheid.

In de volgende dorpen of steden van het huidige West-Vlaamse grondgebied bestonden er dergelijke broederschappen:

Bisdom Brugge

Brugge Sint-Gillis (1642), Oostende (1644), Lapscheure (1652), Staden (1682) en Waardamme (1759)

Bisdom Gent

Tielt (1644), Ruiselede (voor 1652) en Wakken (1652)

Bisdom Doornik

Kortrijk (1642), Komen (1642) en Lendelede (1660-1661)

⁶⁹ Handboek door de toenmalige pastoor blz. 142.

⁷⁰ Hand. 7:55 “Maar vervuld van de heilige Geest sloeg Stefanus zijn blik op naar de hemel en zag de luister van God, en Jezus, die aan Gods rechterhand stond,”

⁷¹ De orde werd in 1198 opgericht door de Fransen Johannes van Matha (1154-1213) en Felix van Valois (-1212) in Cerfroid bij Parijs. In 1236 kwam er ook een vrouwelijke tak. In 1609 werd de orde omgevormd tot bedelorde. Het voornaamste doel van de orde bestond uit het vrijkopen of ruilen van christelijke gevangenen of slaven uit de handen van de Saracenen.

Bisdom Ieper

Mesen (1642), Wervik (1642), Veurne (1644), Nieuwkerke, Waasten en Nieuwpoort (alle voor 1649), Diksmuide (1649), Lo (1649), Ieper Sint-Pieter (1642), Dadizele (1685), Noordschote (1718), Sint-Rijkers (1737), **Poperinge (1689)**.

Te Noordschote was Pieter Pieters, landbouwer en schepen van Noordschote, de eigenlijke promotor van de confrerie. Uit zijn memorieboek halen we het volgende fragment:

“Als argument zei ik dat het een fraaie broederschap was, waarin vele mooie aflaten te verdienen waren en vooral werd er vijfmaal per jaar een generale absolutie in de kerk gegeven en ook aan de stervenden in hun stervensuur. De onderpastoor en de nicht van de pastoor waren het voorstel erg genegen, omdat het de mensen zou bewegen tot een schone devotie en godvruchtigheid. Daar voegde ik aan toe dat het redelijk was om alle inspanningen te doen om de godvruchtigheid te vermeerderen en zaken te doen in het profijt van ons zielenheil en dat van onze nakomelingen.

Er werd besloten dat de pastoor een brief zou schrijven, die de onderpastoor samen met Brigitta, de nicht van de pastoor, de volgende dag aan de overste van het Trinitariërsklooster in Hondschote zou bezorgen. Deze antwoordde dat hij naar zijn provinciaal overste in Douai zou schrijven : deze had de macht om een broederschap te laten instellen. Deze stemde toe en zond in januari 1718 een Latijnse bulle, waardoor de pastoor van Noordschote het broederschap mocht instellen met dezelfde aflaten en generale absoluties zoals in hun eigen kerk te verdienen waren, op voorwaarde dat de verzamelde aalmoezen overgebracht zouden worden naar de paters Trinitariërs, om verder te kunnen aanwenden voor de verlossing van christelijke slaven. Deze toelating om het broederschap in te stellen was maar geldig tijdens het leven van de huidige pastoor Sijdronius Opsomer en zijn onmiddellijke opvolger. Daarna moest de bulle worden vernieuwd.

Na ontvangst van de bulle heb ik op bevel van de pastoor alles gehaald wat nodig was voor de instelling. Eerst heb ik 500 akten laten drukken, een schrijfboek voor een register en ... ook een bus om de aalmoezen te verzamelen.

Toen alles klaar was, hebben we het broederschap ingesteld op 27,28 en 29 maart 1718 en als directeur van het broederschap machtigde de pastoor mij om alle leden in het register op te schrijven : in deze drie dagen waren dat 215 personen.

Korte tijd daarna hebben we 500 boekjes laten drukken, waarin alle aflaten en verlossing van zielen uit het vagevuur te zien waren die de medebroeders en -zusters op vele dagen van het jaar konden verdienen.

Zo is de boom van het voormelde broederschap in Noordschote geplant. God geve dat hij wel mag groeien en overvloedige vruchten voortbrengen.

Nu was er enkel nog een grote vlag nodig voor het broederschap om rondgedragen te worden in de processie op de maandelijkse zondagen ter ere van de Heilige Drievuldigheid : op de ene zijde staat het portret van de Heilige Drievuldigheid geschilderd en op de andere zijde een engel met twee slaven, een christen slaaf en een moor; beiden waren kruisgewijs met de handen verstrengeld en de ene wilde de andere verlossen, zoals de engel hem heeft getoond⁷².

Het geld werd bezorgd aan de Orde van de Trinitariërs. (Trinitas= Drievuldigheid). Deze orde bestaat nu nog en is gevestigd in Marseille (Frankrijk). De Overste is een Vlaming: Père François Stroobants (afkomstig uit de streek van Leuven). Het geld diende om slaven vrij te kopen uit de handen van de Sarazenen. De Orde van de H. Drievuldigheid werd gesticht omstreeks 1200 door de H. Johannes de Matha (†1213) en Felix van Valois (†1212) De leden droegen een wit schapulier met een rood kruis er op.

⁷² L. Van Acker, *De confrerieën van de Trinitariërs in West-Vlaanderen*, - Biekerf, LXXXIII (1974), p. 353-378)

De broederschap van het Heilig Sacrament en de broederschap van de Altijddurende aanbidding.

Zoals we hierboven vermeldden, werden dergelijke broederschappen aangewakkerd door de geestelijkheid om de gelovige gemeenschap tot kerkbeleving te brengen. De meest populaire devotie, zowel in de zeventiende als in de achttiende eeuw, was deze van het H. Sacrament. De leden hadden allerlei verplichtingen (lasten), onder de lusten behoorden de aflaten. Welke verplichtingen in Poperinge gelden, hebben we niet achterhaald. Het zou kunnen dat ze zoals in het Roeselaarse de priester moesten begeleiden als hij de stervende de communie (het Heilig Sacrament) bracht⁷³. De oprichting van dit type broederschappen werd door de aartsbisschop van Mechelen gepromoot. Vooral in de achttiende eeuw hebben zij op grote schaal sacramentsbroederschappen laten instellen, met het jaar 1731 als piek. Daartoe schreef de aartsbisschop aan alle priesters van zijn decanaten een brief waarin hij hen aanspoorde om in hun parochie de devotie tot het H. Sacrament aan te wakkeren. In de achttiende eeuw werd vanuit Mechelen eveneens de oprichting van de broederschappen van de Gedurige Aanbidding van het H. Sacrament gepromoot. De sacramentsprocessie is een van de processies die in de regel lang heeft blijven bestaan⁷⁴. De praktijk van de biddag is in vele parochies nog niet zo langgeleden afgeschaft en/of aangepast. Deze pastorale aanpak is later, onder de vorm van de Bond van het Heilig Hart (via de Franse heilige Margareta Alacoque) en de praktijk van de 9 eerste vrijdagen, in een andere formule nieuw leven in geblazen.

In SAP 598 C wordt gemeld dat in 1757 het honderdjarig jubileum van de confrerie van het H. Sacrament werd gevierd in de Sint Bertinuskerk. Op 28/09/1864 wordt de confrerie opnieuw opgericht onder het impuls van Mgr. Faict en uiteindelijk nog eens vernieuwd door Mgr. Waffelaert⁷⁵, 05/12/1898. Nader bestuderen van het fenomeen zou kunnen achterhalen of het baldakijn dat nu nog in het koor van deze kerk prijkt, in verband kan gebracht worden met die confrerie. Een dergelijk baldakijn werd zeker gebruikt tijdens de processie als beschutting voor de priester die de monstrans droeg, maar vooral als eerbewijs tegenover het Allerheiligste.

De broederschappen rond Onze Lieve Vrouw

De broederschap van Onze Lieve Vrouw van Sint Jan.

We hebben in Poperinge een nog doorlevende broederschap met actieve, creatieve en lucratieve werking.

De broederschap van Onze Lieve Vrouw van La Salette.

Wie met de kerk van Onze Lieve Vrouw te Poperinge vertrouwd is, die weet dat in een nis links vooraan het beeld van de Lieve Vrouwe met het typisch hoofddekseel daar nu nog prijkt. De twee 'zienertjes' Maximin Giraud en Melanie Calvat staan er herkenbaar bij afgebeeld. De confrerie is opgericht onder Mgr. Faict⁷⁶ 22/03/1867.

Wie de geschiedenis van de Recoletten heeft gelezen weet dat bij hen de aartsbroederschap van de Onbevleete ontvangenis van de Moeder Gods bestond. In hoeverre hier concurrentiele paden werden bewandeld is niet onmiddellijk te achterhalen.

⁷² L. Van Acker, *De confrerieën van de Trinitariërs in West-Vlaanderen*, - Biekerf, LXXIII (1974), p. 353-378)

⁷³ Roos Herpinck, "Het bisdom Brugge", blz. 237.

⁷⁴ We herinneren deze uit onze jeugd nog te Elveringe in de 50-er jaren en nog lang nadien.

⁷⁵ Gustavus Waffelaert (Rollegem, 27 augustus 1847 - Brugge, 18 december 1931) was een Belgisch theoloog en bisschop. Waffelaert was de 22ste bisschop van het bisdom Brugge van 1895 tot aan zijn overlijden in 1931. Hij studeerde in Ieper en Leuven.

⁷⁶ Jean Joseph Faict (Leffinge, 22 mei 1813 - Brugge, 4 januari 1894) was een Belgische bisschop. Faict was de 20ste bisschop van het bisdom Brugge van 1864 tot aan zijn overlijden in 1894.

De Broederschap van de heilige rozenkrans

Van deze confrerie dateert een register van de rekeningen, inventaris en schatkistnoteringen uit 1620. Het verwijst naar de Onze Lieve Vrouwekerk. Het Ledenboek en gilderegister noteert vanaf 02/02/1773.

Rond het midden van de 17de eeuw treffen we de eerste stichtingen van dit type broederschap aan. In de parochie Van Onze Lieve Vrouw werd door Pater Andreas Brock, vicaris van de predikheren te Ieper, 11 nov 1620 de broederschap opgericht. Hernieuwd 10/10/1769 door de magister generaal en nogmaals ingesteld 17/12/1863 onder Mgr. Malou⁷⁷.

Ook in de 18de eeuw werden Broederschappen van de H. Rozenkrans opgericht. In Herent werd een dergelijke broederschap ingesteld op 25 december 1701. Hiervoor had men op 14 september 1701 de toestemming verkregen van de orde der predikheren te Rome en in diezelfde maand gaf ook toenmalig aartsbisschop Humbertus Guillelmus a Precipiano zijn toestemming. Op de binding met de predikheren gaan we in bij de confrerie van de zoete naam Jezus.

Het is geen uitgemaakte zaak wie de patroon is van de Onze Lieve Vrouwekerk. Is het Onze Lieve Vrouw van de rozenkrans of Onze Lieve Vrouw ten hemel opgenomen. Het beeld boven het portaal verwijst naar de Vrouw uit het boek openbaringen, dit zou dan een hemelse tint geven aan de discussie. De schilderij boven het Sint Anna-altaar verwijst echter duidelijk naar de rozenkrans.

De broederschap van het Heilig Hart

We denken spontaan op de Heilig Hartbond. Bij de sporen vermelden we de Bond van het H.Hart en apostolaat van het gebed: 11/10/1869 Poperinge. Iets vroeger vinden wel eenzelfde broederschap terug in Sint Bertinus. SAP 653, dat geklassificeerd is bij de boeken van Onze Lieve Vrouwekerk Poperinge in het stadsarchief, situeert zich blijkbaar niet in de Onze Lieve Vrouwekerk. Op de eerste pagina volgende tekst: *“Naemlijst der ingeschreven in het Broederschap van het alderheiligste herte van Jesus (opgericht tot Roomen in de kerke van O.L.V. ad pineam en door zijne heyligheijd Pius den VII met menigvuldige aflaten begunstigt) door mij R.H.D. Van Meris capellaen van Ste Bertinus tot Poperijnghe hiertoe bemaagtigt den 25 april 1816.”* We geven hierbij snel mee dat een kapelaan in feite aangewezen was om zich de broederschappen aan te trekken.

De broederschap van de Heilige Franciscus Xaverius

Deze broederschap resorteerde onder de aartsbroederschap van Brussel. Ze dateert eveneens van de tijd van Mgr. Faict en is opgericht 12/04/1869. Er is een spoor in het archief van de Onze Lieve Vrouwekerk.

De broederschap van Sint-Christoffel

Deze broederschap blijft actief in de Onze Lieve Vrouwe kerk en verzorgt ieder jaar de autowijding, onlangs uitgebreid tot de wijding van alle voertuigen (fietsen, enz.).

In de rand van het fenomeen constateren we dat de heiligenverering die aan de broederschapen is gekoppeld niet altijd even kieskeurig is geweest. Rond de Heilige Christoffel is de literatuur in de ernstige historische bronnen zeer voorzichtig. Het verhaal van de reus Christoffel heeft heel wat sprookjesachtige franjes...

Onlangs is een medaille opgedoken rond die broederschap.

⁷⁷ Mgr. Jean-Baptiste Malou, bisschop van Brugge (1809-1864).

De broederschappen van het Heilig Kruis

Dat het heilig kruis vereerd wordt is niet zo verrassend. Wanneer het gaat om via die broederschappen aflaten en genaden te verdelen, dan is dit de toegang bij uitstek. Hier stoten we weer op het probleem van de betekenissen. Uit enkele “Notices historiques” in het stadsarchief van Poperinge vertalen we “opklimmen naar de oudste roots van de gilde van de kruisbroeders (cruysbroeders) te Ieper zou ons doen verloren lopen⁷⁸”. De nota gaat hier over de rederijderskamers. Het intrigeerde ons omdat in het verband van de *rethorike* het woord broederschap vlot wordt gebruikt. Die kruisbroederschap zou volgens het handschrift opgericht zijn 03/05/1630. Als we Diegerick, een Iepers historicus, *mogen* geloven, dan zouden alle broederschappen van het H. Kruis uit de streek onder Ieper hebben geresorteerd. Zij controleerden de statuten, tekenden de blasoenen, benoemden de hoofdmannen en regelden de geschillen.

We noteren hierbij dat het hier in Poperinge zeker over een rederijderskamer gaat. Zo’n rederijderskamers horen niet strikt onder de religieuze confrerieën. Al hadden ze uiteraard hun religieuze bindingen en aan de religie gelinkte praktijken. Uit de rekeningen te Poperinge leiden we af dat er 5 dergelijke rederijderskamers⁷⁹ zijn geweest. Ze kregen 24 ponden om de processie op te luisteren. Twee dergelijke rederijderskamers bestonden nog op moment dat die “notices historiques” werden opgesteld: De Roeysche Barbaristen⁸⁰ (Royards⁸¹) en de Victorinen⁸². Onze opzoekingen achterhaalden de drie andere rederijderskamers: de Crancbestiers, de Onversagen en de Lightgelaen. Deze laatste hadden als patroon de Heilige Anna, Sint Michiel en Christus op het kruis⁸³. De broederschap van het kruis: de “Lichtgelaen” lieten een tekening van hun vlag na waarop de tekenaar specifiek het woord “broederschap” noteert.

In de marge kan nogal wat worden gefilosofeerd rond gilden en rederijderskamers naast de religieuze broederschappen. Het is historici bekend dat Albrecht en Isabella (1598-1621) de rederijderskamers hebben gestimuleerd, maar ter gelijker tijd ook gecensureerd, omwille van de te mijden leerstellingen van de ketters.

⁷⁸ SAP 510 De cruysbroeders, heropgericht 1825.

⁷⁹ Tot overmaat van “verwarring/ramp” worden deze instelling elders ook nog gilden genoemd.

⁸⁰ Het beeld van de Heilige Barbara is verbonden aan de Onze Lieve Vrouwe kerk, zie confrerie van de heilige Barbara.

⁸¹ Er is al heel wat gedokterd rond de betekenis van de naam. Roeden, roeyen, het met de roede of de peilstok meten zijn sterke dranken, zou het daar mee te maken hebben? In de rederijders activiteit zou het de kieskeurige taalgebruiker *kunnen* zijn.

⁸² Waar de naam van een huidige toneelgroep nog naar verwijst.

⁸³ In die lijn is te verklaren waarom er naast Anna, een Heilige Michaël te vinden was in de Onze Lieve Vrouwe kerk. De Trinitariërs hebben ook de Heilige Michaël als patroon cf. kaftblad van hun gildeboek.

Deze groeperingen – denk enkel aan de GHYBE⁸⁴ toestanden – waren niet louter kerkgebonden of pastoraal gestuurd. Onder de litteraire bloes popelden vaker politieke overwegingen. Het keikop-fenomeen is er nooit helemaal uitgesneden (gelukkig maar). We vinden niet direct de sporen ervan, zoals dat in Gent⁸⁵ en Antwerpen wel is geweest. We haasten ons erbij te vermelden dat we er ons uiteraard in zouden hebben ‘gejeund’.

Deze gilden hadden wel een prominenter rol voor de 17de eeuw. De redenaarskunst, “redeneerkunde en welsprekenskunst”, de “retorike” was een van de zeven liberale “consten” (vroeden, kunsten⁸⁶). We moeten echter relativiseren voor wat de intellectuele bagage betreft van de leden en/of prinsen, dekens of bestuursleden van de conventen. Het blijkt dat in de 18de eeuw één prominent bestuurslid van een rederijderskamer zelf niet kon handtekenen⁸⁷.

De Gilde van de Heilige Moeder Anna

Het apocriefe evangelie van de apostel Jacobus vertelt dat Joachim een oudere priester was geweest en met zijn vrouw Anna in Jeruzalem leefde. Op een dag werd hem door de hogepriester de toegang tot de tempel, om te gaan offeren, geweigerd. Hem werd verweten dat hij en zijn vrouw na meer dan twintig jaar huwelijk geen kinderen verwekt hadden. Enige tijd later, toen hij werkte op zijn akker, verscheen aan de vernederde man een engel en die beloofde hem de geboorte van een kind. Ook Anna had deze verschijning en niet lang erna baarde Anna haar kind Maria. De verering van de heilige Anna werd reeds in de Orthodoxe Kerk vanaf de zesde eeuw gevierd. In de Kerk van Rome kwam deze verering pas in de tiende eeuw op gang. Joachim werd hier later aan toe gevoegd. Vaticanum II besloot de feestdag van beide ouders op dezelfde dag te vieren.

De ‘gilde van de Heijlighe Moeder Anna’ werd in 1773 betaald om de ‘ommeganck’ mee te gaan (24 ponden parisis). We vernoemen ze onder de studie van de broederschappen omdat er inderdaad een altaar in de Onze Lieve Vrouwekerk prominent de Heilige Anna centraal stelt. Ze wordt er afgebeeld met het kind Jezus dat een tekst in zijn handen houdt en in de andere hand de scepter. De Heilige Anna zelf heeft de druiventros⁸⁸ in haar handen.

De gilde van Sint Michiel

We vinden op de kaftblz. van het confrerieboek van de Trinitariërs dat ze als patroon de Heilige Michaël hebben. Of er verband is en/of we ze als een en de zelfde gilde mogen zien, is geen uitgemaakte zaak. Feit is dat er in de Onze Lieve Vrouwekerk een beeld van de aartsengel Michaël bestond. We vinden ook verwijzingen naar de Heilige Michaël in het Sint Michielsgesticht. Er is een proces waarin er gediscussieerd wordt omtrent de vergader locatie. De deken wil verhuizen en vergaderen (trouwens dicht bij het Sint Michielscomplex) in café Duinkerken. Er blijken meerdere restanten te bestaan van woordentwist binnen deze gilde/broederschap.

Op een bepaald moment⁸⁹ wil de verkozene de prinselijke halsband met “schaekelen” niet dragen in de processie. Ten processe dreigen de “confreiren” Constantius CNOCKAERT en Joannes MESSELYN “den halsebant” te smyten “op straete”.

⁸⁴ GH(hent), Y(pres), B(rugge).

⁸⁵ http://www.dbnl.org/tekst/brua002repe01_01/brua002repe01_01_0072.htm.

⁸⁶ “Astronomie, fizike, nigormancie, arismatike, gramarie, rethorike ende musike zijn de seven consten”.

⁸⁷ SAP 510/E.

⁸⁸ Druiven verwijzen naar de vruchten van de eucharistie of het offer van Christus. Als grootmoeder van Jezus een voorouder in de genadestroom. De heilige Anna is ook vernoemd als de patrones van een rederijderskamer nl. de cranckbestiers.

⁸⁹ 26/06/1769.

De broederschap van de (zoete) naam Jezus

De orde der predikheren⁹⁰ (of dominicanen) probeerde hun eigen types broederschappen aan te prijzen, namelijk de broederschappen van de H. Rozenkrans en van de Zoete Naam Jezus. We herkennen dit in de Onze Lieve Vrouw parochie. De dominicaan Alanus de Rupe (ook wel bekend als Alanus de la Roche) wordt als grote promotor van de rozenkrans-broederschappen gezien. Waarschijnlijk ligt hij aan de basis van de legende die vertelt dat de heilige Dominicus van de Heilige Maagd Maria de rozenkrans zou gekregen hebben als wapen in zijn strijd tegen de Albigenzen. Deze afbeelding prijkt trouwens boven het zijaltaar in de Onze Lieve Vrouwekerk. In de zestiende eeuw werd dit zelfs door de paus bevestigd. De eerste stichting van dit type broederschap (door Alanus) zou zich voorgedaan hebben in 1470 te Dowaaï. Vijf jaren later zou te Keulen een dergelijk genootschap opgericht worden. Ook te Gent bestond reeds heel vroeg een rozenkransbroederschap. De broederschappen van de Zoete Naam Jezus werden, zoals uit de statuten blijkt, opgericht om het ijdel gebruik van de H. Naam Jezus in vloekwoorden tegen te gaan. De Broederschap van de Heilige Naam Jezus was in 1510 opgericht door de dominicaan Diego Victoria. De registers van Onze Lieve Vrouwe kerk in het stadsarchief situeren de oprichting 15/01/18214 onder Mgr. Boussen⁹¹.

De Heilige Cornelius

We weten niet of er een broederschap van die heilige is geweest. De volksmond is hardnekkig in hun verklaringen. Vele kinderen kregen bij hun doopnaam een verwijzing naar de Heilige. In de Onze Lieve Vrouwekerk is het beeld prominent vereerd geweest. Al verwijst de hoorn naar hoornvee, toch is Cornelius beschermheilige tegen allerlei kwalen. Dit houdt verband met ‘legendarische’ feiten uit zijn leven. Zo zou Cornelius vlak voor zijn dood een vrouw hebben genezen die al vijftien jaar aan een zenuwziekte leed en bedlegerig was. Bovendien zou hij, toen een vallende ziekte verschillende personen trof die christenen vervolgden, hen verlost hebben van deze kwaal nadat ze berouwvol hun misstappen hadden ingezien.

Cornelius hoort bij de vier maarschalken Antonius, Hubertus, Cornelius en Quirinus. De beschermheiligen van onze streken. De eredienst zou zich verspreid hebben vanuit Nivove. De kinderzeggen als bescherming tegen vallende ziekten, epilepsie en aanverwante ‘*koevulsjen*’ is hieraan niet vreemd.

De Broederschap van Sint-Rochus

De Heilige Rochus had een confrerie in Sint Bertinus. We vonden de inventaris rond de periode van keizer-koster.

Op basis van het jongste onderzoek neemt men aan dat Rochus geboren moet zijn in 1350. Zijn ouders waren gegoede burgers. Vanaf zijn geboorte had hij op zijn linkerzij een wijnvlek in de vorm van een kruis: men beschouwde dat als een teken van God.

Na de dood van zijn ouders besloot hij het leven van een pelgrim te leiden. Hij gaf zijn geld weg aan de armen en vertrouwde het beheer van zijn goederen toe aan een oom. Zo ging hij op weg. Kwam hij ergens waar de pest woedde of een andere ziekte, dan bleef hij daar om de zieken te verplegen. Sommigen wist hij te genezen door middel van een kruisteken.

⁹⁰ De predikheren hadden naast de recoletten het gebruik (als terminarissen) te gaan preken in de Onze Lieve Vrouwekerk. We vinden ze terug in de rekeningen SAP 658 in omzetting blz. 10, Henri Vandenberghe, *Rekeningen van de Onze Lieve Vrouwekerk te Poperinge*, aug. 1988.

⁹¹ Franciscus Renatus Boussen (?, 1774 - Brugge, 1 januari 1848) was een Belgisch bisschop. Hij werd in 1817 hulpbisschop van Gent en titelvoerend bisschop van *Ptolemais in Phoenicia*. Boussen werd in 1821 apostolisch administrator en in 1834 bisschop van Brugge en bleef dit tot aan zijn dood in 1848.

Uiteindelijk kwam hij in Rome aan, waar hij drie jaar doorbracht. Op de terugweg naar huis, werd hij in de stad Piacenza weer opgehouden door het feit dat er pestlijders te verzorgen waren. Daar werd hij tenslotte zelf getroffen door die ziekte en trok zich terug in een naburig bos, bang als hij was dat hij misschien anderen zou besmetten. Hij werd er ontdekt door een naburige landeigenaar, doordat diens hond er telkens met een homp brood vandoor ging. Bij nader onderzoek bleek, dat het dier Rochus op deze manier van voedsel voorzag. De legende suggereert dat de landeigenaar zelf niet geliefd was in zijn omgeving. Maar door de verdienste van Rochus werden zij eraan herinnerd dat je de evenmens sowieso moet beminnen. Zo werd de eigenaar weer opgenomen in het leven van de mensen. Uiteindelijk genas Rochus van de pest en ging hij terug naar huis.

Rochus was dus eveneens de beschermheilige tegen de meest bedreigende ziekten... Deze confrerie uit Sint Bertinus kennen we enkel uit het archiefstuk dat de inventaris vernoemt van de goederen van de broederschap op 08/04/1786.

De broederschap van de gelovige zielen

De eerste stichtingen van dit type broederschap deden zich voor naar het einde van de 17de eeuw toe. Uit de bul die men hierrond doorgaans opstelde blijkt dat de pastoor en de parochianen het initiatief genomen hebben tot het oprichten van de broederschap, om de lijdende afgestorven gelovige zielen in het vagevuur te helpen om eruit te geraken. Van de levende gelovigen verwachtte de bisschop dat zij ondermeer door een goede levenshouding, aalmoezen en goede werken, de zielen uit het vagevuur konden redden. Van die broederschap vinden we een prachtige illustratieve wandversiering in de kerk van Sint Bertinus.

De vlag van deze broederschap wordt met nog andere vernoemd in 1767.

Den onderschreven bekent ontfangen te hebben vande heeren van het committé uijt kracht van het edict der afschaffinge der broederschappen alhier gesticht in dese drij vaenen, een van t' H. Sacrament een vande H. Familie en een der geloovige zielen tot gebruik der kerke van Sinte Bertins, en voorders verantwoord de selve te sullen wedergeven aende bovengemelde heeren ten allen tijde aensocht sijnde actum desen 6 maert 1767

Get. P.B. WATERSCHOOT pastor S.B.

Bij de afschaffing, onder de keizer- koster 08/04/1796, wordt de confrerie vernoemd als gesticht 04/11/1730.

De broederschap van de Heilige Familie

Hierboven is verwezen naar het bestaan van de confrerie in Sint Bertinus. Het is een heel oude broederschap die volgens de bronnen ontstond 30/06/1657.

Misschien moeten we inderdaad terugkeren naar een Franse invloed. De speurtocht die we ondernamen, gaf ons slechts sporen in de 19de eeuw. Via Frankrijk zijn er wel aanduidingen in de 17de eeuw met een bloei in Canada via een zekere François DE LAVAL geboren 30 april 1623, te Montigny-sur-Avre, bisdom Chartres. Hij vertrekt in 1674 en werd bisschop in Québec (Canada). Daar wordt hij ijveraar voor de “Confrérie de la Sainte Famille”.

De broederschap van Sinte Barbara

Antependium uit de Onze Lieve Vrouwe kerk.
Gesticht 01/12/1730 door J.B. Desmedt, bisschop van Ieper.
door Clemens XII zijn er aflaten toegestaan 18/09/1733.
Hernieuwd door Mgr. Malou 19/07/1855.

In hoeverre ze te maken hebben met de Roeyse Barbaristen kunnen we moeilijk achterhalen, al weten we dat de 'Roeyse Barbaristen' worden vermeld in de stadsrekeningen van Poperinge van 1589. Het is dan voor het eerst sinds 1577 dat de rederijderskamers opnieuw een vergoeding krijgen. Dat ze als patroonheilige de Heilige Barbara hadden, is overduidelijk. Ook in Aalst, Asse, Roeselare, Kortrijk en Menen waren er Barbaristen.

In de doopbrief van de Barbaristen van Roeselare staat over de Heilige Barbara: "Het eigenlijke *blazoën* zal er wel hebben uitgezien ongeveer zoals hier boven het kenteken op de kleding van de gildebroeders is beschreven: een afbeelding van de Heilige Barbara bij een kasteeltoren, haar attriboot". Deze Heilige werd geboren in Nicomedië, in een toren opgesloten en door haar eigen vader uitgeleverd voor de marteldood⁹². Ze stierf in 306 onder Maximinus Daza. Op het ogenblik van haar marteldood werd haar vader door de bliksem gedood. Vandaar dat de H. Barbara vereerd wordt als patrones tegen een plotselinge dood. In de kunst wordt de H. Barbara gewoonlijk afgebeeld als een jonge mooie vrouw met een krans van rozen op het hoofd, een palmtak, of een Grieks kruis in de hand, naast haar de toren van haar gevangenschap. Zij stond bekend om haar uitzonderlijke schoonheid, haar geleerdheid en haar zuivere inzichten. Had ze daardoor meerdere rederijderskamers bekoord?

⁹² Haar heidense vader, Dioscurus, sloot haar op in een toren om haar te vrijwaren van de vele jongemannen die naar haar hand dongen. Ook liet hij een badhuis voor haar bouwen, zodat ze geen gebruik hoefde te maken van de openbare baden. Dit badhuis bevatte oorspronkelijk twee ramen, maar op verzoek van Barbara werden het er drie (zij had zich in het geheim tot het christendom bekeerd en wilde op deze manier de heilige Drievuldigheid eren). Toen haar vader haar bekering bemerkte, onthoofdde hij haar, maar werd daarop zelf door de bliksem dodelijk getroffen. Die bliksem gaf haar de naam als beschermster tegen bliksem. Ze heeft verder nog titels als schutpatroon van artilleristen, infanteristen, telegrafisten, genisten, ingenieurs, mijnbouwers, brandweerlieden, architecten, boeren, dakdekkers, metselaars, bouwvakkers, klokkengieters, metaalgieters, smeden, steenhouwers, beiaardiers, koks, hoedenmakers, slaggers, gevangenen, meisjes, stervenden, torens en vestingen

De Broederschap van de Heilige Donatus

Ook de confrerie van de Heilige Donatus⁹³ in Sint Bertinus werd 08/04/1786 verplicht de inventaris te maken.

Deze was een heilige, martelaar en Romeins soldaat. Donatus behoort tot de zogenaamde catacombeheiligen, heiligen van wie in historisch opzicht niets bekend is, maar over wie diverse legenden bestaan. Volgens een legende behoorde hij tot het Legio fulminatrix (Bliksemlegioen). Vandaar dat Donatus afgebeeld wordt met een pijlenbundel, bestaande uit bliksemschichten, in de hand. Hij wordt vereerd als beschermer tegen onweer en bliksem-inslag. Zijn feestdag valt op 30 juni.

De broederschap van de Heilige Engelbewaarder

Wie kent niet de kaders met het brugje en de vertederende gevleugelde begeleider. Het is bekend dat er een altaar was in de Onze Lieve Vrouwekerk, tegen de voorste pilaren, waar een engelbewaarder op stond. Er is een register + inventaris (1779) geklasseerd bij Onze Lieve Vrouw.

Het altaar van de Heilige Crispijn en Crispianus

We vinden 1685 volgende tekst waarin duidelijk staat dat het beeld dat nu nog te zien is in de Sint- Bertinuskerk, werkelijk behoorde aan de gilde van de schoenmakers.

Extraict ghetrocken vuyt treggistre van zaeken roerende ten berechte voor schepenen, comissarissen der stede van Poperijnghe waer inne onder andere bevonden wort tghonne Volght Actum xx ste januarii 1685

Victor LE ROY als deken van t'ambacht vande schoemakers verweerdere jeghens Pieter BOGAERT heeschere omme de somme van twee ponden parisis over een jaer pensioen van het kuysschen ende reinighen vande aultaer van het selve ambacht verschenen sinte crispijns daghe 1684

De bakkersgilde van Sint Obrecht⁹⁴

De studie zou nog kunnen worden uitgebreid naar de parochie van Sint Jan. We wilden enkel een zeer oude verwijzing uit het oude register van Sint Jan vermelden, dat in de reeks Croonestucken is gepubliceerd⁹⁵. De gilde van de bakkers had zijn altaar in de Sint Janskerk. Ze vereerden de Heilige Obrecht.

Hij is inderdaad de patroon van de bakkers en banketbakkers. Een legende vertelt dat de heilige broden liet bakken, ze zelf naar de stad bracht en het geld dat hij ervoor ontving, weer bestemde voor de armen.

Autbertus moet geboren zijn tegen het eind van de zesde eeuw. Hij trad toe tot de gemeenschap van Luxeuil, die in 590, door Sint Columbanus was gesticht. Op 21 maart 633 werd hij door de aartsbisschop Leudegisus van Reims tot bisschop gewijd van de gecombineerde zetels Cambrai en Arras in het huidige Noord-Frankrijk.

Hij was een gezocht raadsman. Ook koning Dagobert I († 639) stelde zijn adviezen op hoge prijs, terwijl Autbertus hem soms hard de waarheid zei

⁹³ Niet te verwarren met Donatianus, Donaas, Donatius. Hij was bisschop van Reims van 360-389. Zijn verering in onze streken dateert slechts van de 9de eeuw toen Boudewijn I, graaf van Vlaanderen, van Karel de Kale, koning van Frankrijk, zijn gebeente ontving (als waarborg voor de gesloten vrede) en het liet overbrengen, eerst naar Torhout, later naar de collegiale kerk van Brugge die de sint Donaaskathedraal zou worden.

⁹⁴ R. Debevere, De oude bakkersgilde te Poperinge, Biekerf 64, 1963, blz. 395-398.

⁹⁵ Kristof Papin, *Oude rekeningen van Sint Jan*.

Wat deden die broederschappen?

Broederschappen functioneerden in het corporatiewezen van de Middeleeuwen. P. Trio verdeelt die verenigingen in eerst van al verenigingen waarvan het lidmaatschap als het ware verplicht was en in tweede instantie verenigingen waarvan men op vrijwillige basis lid kon worden. Tot deze eerste groep worden de buurtschappen (gebaseerd op de woonplaats) en de beroepsorganisaties (afhankelijk van het beroep) gerekend. Tot de tweede groep behoren de schuttersgilden, de rederijerskamers en de (religieuze) broederschappen⁹⁶.

In realiteit was de situatie vaak veel minder duidelijk afgelijnd en bestonden er allerlei tussenvormen.

Ons interesseerden vooral de religieuze broederschappen. Andere verenigingen ambachts- en koopliedengilden hadden meer economische belangen. De socio-culturele schuttersgilden en rederijerskamers hadden een recreatieve doelstelling. De broederschappen waarbinnen het religieuze aspect overwoog zijn de oudste universele corporatievorm. Broederschappen werden opgericht om de liturgische diensten, de zorg voor zieken en doden; bidden en deelnemen aan processies waren een must⁹⁷. Overigens konden zowel leken als geestelijken er op een vrijwillige basis lid van worden, waardoor men op elk ogenblik ook uit het genootschap kon treden. Broederschappen stonden in de regel voor alle lagen van de bevolking open. De namen van de leden werden ook in de registers genoteerd.

Broederschappen hielden de verplichting in voor de medebroeders te zorgen. Bij Prof. Trio lezen we dat van de leden werd verwacht dat zij zouden instaan voor de zorg van zieke of overleden medeleden. Naar zieken moesten de leden het Heilig Sacrament dragen, door kaarslicht begeleid. Wanneer een medelid overleden was, moesten alle leden aan de begrafenisplechtigheid deelnemen (cf. Vinkeniers, supra). Na de afscheidsviering stapte de broederschap in processie achter de kist. Op deze wijze werd een medelid tot bij zijn laatste rustplaats door de overige leden begeleid.

Naast deze religieuze component vervulde een broederschap een belangrijke gemeenschapsvormende rol. Als genootschap bracht zij bij bepaalde gelegenheden alle leden samen. Er waren ook meer aangename momenten waarop de broederschap al haar leden verenigde, bijvoorbeeld op de jaarlijkse feestdag van de broederschap. Alle leden werden in de plechtige misviering verwacht. Nadien stapte de broederschap in vol ornaat in processie door de parochie. Deze feestdag kon met een gemeenschappelijke maaltijd afgesloten worden. De deken van de gilde werd geacht een rondje te betalen of minstens wat in de onkosten te voorzien. Tevens verenigden broederschappen mensen van allerhande sociale afkomst, van allerlei intellectueel niveau. We constateerden dat tot binnen de rederijerskamer op een bepaald moment de deken zijn handtekening niet kon plaatsen.

Oorsprong en ontwikkeling van de broederschap

Het *sodalitium* bestond reeds bij de Romeinen. Eenmaal bij de Germanen vonden deze groepsfenomenen hun gelijke in de 'gilde'. In de 6de eeuw worden er klerikale verbroederings- of *conjuraciones clericorum* vermeld die in de Karolingische tijd de naam 'kalanden' kregen. Kalanden waren verenigingen van geestelijken die zich met de zielzorg bezig hielden. De leden kwamen altijd op de eerste dag van de maand samen. We vinden dergelijke genootschappen vanaf de eerste helft van de 10de eeuw. Deze kalanden evolueerden geleidelijk aan tot volwaardige geestelijke broederschappen.

⁹⁶ Vauchez wijst op mengvormen en grensvervagingen. Verdere studie zou moeten uitmaken wie men bedoelde.

⁹⁷ De meer profane verenigingen deden ook mee aan processies en gebed, maar dat was niet hun bijzonderste bezigheid. Van vele dergelijke verenigingen vinden we in de stadsrekeningen vermeld wat ze "ter spijziging van de kas" eraan overhielden.

Ongeveer op het zelfde moment met deze kalanden vormden zich de corporaties. Dit waren genootschappen waarbij bepaalde religieuze motieven primeerden, zoals het instaan voor het 'licht' in het algemeen (kaarsen, flambeeuwen) en de begeleiding met licht van onder meer de doden, de zorg voor de doden en de armen- en ziekenzorg. Deze Karolingische verenigingen vertoonden sterke gelijkenissen met de laatmiddeleeuwse broederschappen.

Verbroederings, verbonden aan kloosters⁹⁸, abdijen, kapittels en kerken, hebben tot op zekere hoogte een belangrijke invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van de broederschappen (via aartsbroederschappen). Zij kunnen echter – volgens competentere historici - niet beschouwd worden als de voorlopers van de broederschappen die zich in de Late Middeleeuwen manifesteerden, maar wel veeleer als een gelijklopende ontwikkeling.

Het broederschapwezen kende zijn bloeitijd in de Late Middeleeuwen en het begin van de Nieuwe Tijd vooral 14de en 15de eeuw). Verscheidene auteurs beweren daarenboven dat tegen het einde van de Middeleeuwen niet enkel in de steden, maar ook op het platteland bijna in elke parochie minstens één broederschap bestond. In het begin van de Nieuwe Tijd maakte het broederschapwezen in Frankrijk een heel moeilijke periode door, onder meer door de striktere controle van de kerkelijke en wereldlijke overheid alsook door de alternatieve visie van de nieuwgezinden (protestanten). Heiligen vereren was, zoals bekend, hun verste bekommernis en veel van die corporatieve verenigingen hadden hun schutspatroon. Een groot aantal broederschappen werd in deze periode in Frankrijk opgeheven. Maar dit was slechts een korte neergaande fase; het concilie van Trente zou in het midden van de 16de eeuw opnieuw een sterke impuls geven aan de broederschappen die ingeschakeld werden in de politiek van triomfalistische herchristianisering.

Westvlaamse situatie in de Nieuwe tijd

Contrareformatie

De 'katholieke hervorming' wilde ook inside een grondige schoonmaak en reorganisatie. Het Concilie van Trente, dat plaatsvond tussen 1545 en 1563, was hierin een belangrijke zet. Gedurende deze hervorming kon de Katholieke Kerk in onze gewesten rekenen op de steun en medewerking van het wereldlijke gezag. Zo kon ze zich definitief op gang trekken door toedoen van Alexander Farnese, door Filips II in 1578 tot landvoogd van de Nederlanden benoemd, die de opstandelingen opnieuw wist in te palmen. Het was een beweging die zich in de zeventiende en achttiende eeuw zou verder zetten.

De zeventiende eeuw

In de periode tussen 1609 en 1621 kwam een adempauze. De kerkgebouwen werden hersteld of heropgebouwd. De Beeldenstorm (1566) en de talrijke militaire operaties hadden zware ravage aangericht. Maar ook vele huizen hadden schade opgelopen of waren volledig vernield. Naast de materieel berooide situatie was er een tekort aan spirituele begeleiding. De steden hadden veelal wel nog priesters, maar op het einde van de 16de eeuw was er op het platteland een tekort aan zieleherders. Gelovigen moesten vaak een langere voettocht ondernemen om naar de kerk te gaan waar er wel een priester was om een eucharistievering bij te wonen, of de priester moest verderop worden bijgehaald om een stervende bij te staan. Zowat de helft van de laat-16de-eeuwse parochies had geen pastoor, maar gedurende en na het Twaalfjarig Bestand is deze situatie grotendeels aangepast, onder meer door regulieren⁹⁹ aan te stellen en door verschillende parochies onder de leiding van één priester te plaatsen. Daarnaast werd er ook door de geestelijke overheid ingegrepen omdat er regelmatig klachten waren van parochianen over hun pastoor (drankmisbruik, gewelddadig optreden).

⁹⁸ Cf. Franz Denys | Henri Vandenberghe "De voorgeschiedenis van het College te Poperinge", blz. 36.

De kerkelijke overheid streefde er naar te bekomen dat er in elke parochie één zondagse eucharistieviering zou zijn. Zo kwamen er ook vieringen in (nieuw gebouwde) kapellen van kleinere gehuchten en werden er onderpastors of kapelaans aangesteld. Die kapelaan had dan specifiek de functie zich met de kapel bezig te houden en werd ook de begeleider van de groeperingen en verenigingen.

Broederschappen werden gezien als een krachtig wapen van de katholieke hervorming omdat zij de devotie bij de gewone leken sterk aanwakkerden en bovendien een heel breed publiek bereikten. Met deze bedoeling werden er vanaf de tweede helft van de 17de eeuw, onder impuls van de geestelijke overheid, in toenemende mate ook broederschappen op het platteland opgericht.

Dit was ook in het Poperingse het geval. In het licht van wat we bij de Leuvense professor Marcel CLOET lezen zien we de broederschappen ontstaan die we ter plaatse vonden. Sinds het vierde concilie van Lateranen in 1215 diende ieder christen gelovige één maal per jaar te biechten en te communie gaan, meer bepaald met Pasen. Het was de gewoonte onder het gelovige volk dat men niet te communie ging alvorens gebiecht te hebben. Nagenoeg iedereen trachtte zich aan zijn paasplicht te houden, omdat men anders door de sterke sociale controle door de rest van de parochie met de vinger gewezen werd. Hierbij aansluitend kan de gewone devotiecommunie vermeld worden. De kerkelijke overheid verwachtte van het gelovige volk dat het minstens drie maal per jaar te communie zou gaan. Doorheen de 17de eeuw nam het aantal gelovigen dat op kerkelijke hoogdagen als Pinksteren, Allerheiligen en Kerstmis te communie ging, steeds meer toe. De genoemde professor wijst er op dat de broederschappen die vanaf 1640 in vele parochies opgericht werden, er hebben toe bijgedragen dat een groot aantal gelovigen maandelijks te biecht en te communie ging, daar de statuten van deze verenigingen hun leden hiertoe verplichtten. Zo en met dat doel ontstonden in de loop der tijden de broederschappen van het Heilig Sacrament (St.-Bertinus, Onze Lieve Vrouwekerk), de Broederschap van de gedurige aanbidding...

In de 18de eeuw bestonden er vele goedwerkende kerkelijke structuren, die voor een strakke omkadering van de gelovigen zorgden. Bedevaartsoorden bleven een groot aantal gelovigen lokken. Binnen deze context wonnen relieken eveneens enorm aan belang. Daarom werden er door vele priesters en leken ook grote inspanningen geleverd om relieken te bemachtigen. De relieken¹⁰⁰ van de Heiligen golden als statussymbool voor de belangrijkheid van het bedevaartoord. Een mirakel als erkenning en rechtvaardiging van de processie hoorde bij de versterking van de religiositeit. Om deze gebruiken te counteren ontstond de broederschap van Onze Lieve Vrouw van Sint Jan.

De veel genoemde ‘keizer-koster’ JOZEF II van Oostenrijk

Omtrent de politiek van Jozef II is er enkele blz. terug al een algemene nota ingeschreven. Een aantal keizerlijke maatregelen verdient specifieke aandacht. Op 12 november 1783 vaardigde Jozef II voor de Oostenrijkse Nederlanden het tolerantie-edict uit. Dit had voornamelijk in de steden Brussel en Antwerpen effect ivm. de protestanten. Vanuit klerikale hoek rees fel protest tegen het tolerantie-edict dat, naar de mening van de tegenstanders, het absolute katholieke karakter dat onze gewesten sinds de 16de eeuw kenmerkte, teniet deed. Op 28 september 1784 werd een edict afgekondigd dat het burgerlijke huwelijk invoerde. Voordien had de Kerk een quasi monopolie inzake de huwelijkswetgeving. Nu werd haar rol in deze

aangelegenheden teruggeschroefd.

⁹⁹ Zo ook de recoletten te Poperinge.

¹⁰⁰ Daar zijn uiteraard ‘graden’ in, relieken die enkel verwijzen (het stof uit de kamer van Broeder Isidoor) tot stukken van de botten uit het graf van de Heilige.

De oprichting van het Seminarie-Generaal te Leuven was een gevolg van een edict dat door Jozef II afgekondigd werd op 16 oktober 1786. In de ogen van de keizer was er een grote nood aan een grondige hervorming van de opleiding van priesters. Daarom werden de studiehuisen van reguliere orden alsook de bisschoppelijke seminaries afgeschaft. Het Seminarie-Generaal verving deze afgeschafte instellingen en vormde voortaan het enige opleidingscentrum voor clerici uit het hele land. In de ogen van de keizer was de enige taak waarmee priesters zich dienden bezig te houden, de zielzorg. Het opleidingsprogramma dat aan het Seminarie-Generaal aangeboden werd, was uitsluitend daarop gericht.

Ook het aantal processies werd drastisch verminderd. Ook te Poperinge vinden we sporen van deze bepaling. In de archieven van de Sint Bertinusparochie in het Stadsarchief van Poperinge, lezen we *“Den onderschreven bekent ontfangen te hebben vande heeren van het committé uijt kracht van het edict der afschaffinge der broederschappen alhier gesticht in dese drij vaenen, een van t’ H. Sacrament een vande H. Familie en een der geloovige zielen tot gebruik der kerke van Sinte Bertins, en voorders verantwoord de selve te sullen wedergeven aende bovengemelde heeren ten allen tijde aensocht sijnde actum desen 6 maert 1767*

Get. P.B. WATERSCHOOT pastor S.B.

De meeste parochies hielden minstens drie grote processies per jaar, te weten op sacramentsdag, op het kerkwijdingsfeest en op het patroonsfeest van de parochie. Daarnaast kon er bijvoorbeeld ook jaarlijks een processie uitgaan ter ere van de oprichting van de broederschap. Tenslotte bestonden er op vele plaatsen ook maandelijks en veertiendaagse ‘ommegangen’. Dit waren kleine processies rond de kerk en het kerkhof, of in het kerkgebouw zelf, al naar gelang het weer dit toeliet. Om aan deze veelheid aan processies en ommegangen een einde te maken, vaardigde Jozef II op 10 mei 1786 een edict uit, dat inhield dat er buiten de kruisdagen – dit zijn de maandag, dinsdag en woensdag vóór Hemelvaart als boete- en smeekdagen voor een goede oogst – nog slechts één processie op sacramentsdag en nog één op een dag die door de bisschop bepaald werd, mocht plaatshebben¹⁰¹. De smeekprocessies bleven echter nog wel toegelaten. Op 2 juli 1783 liet de keizer een edict uitvaardigen dat onder meer betrekking had op de broederschappen van de H. Drievuldigheid = Trinitariërs. Met dit edict wilde Jozef II erop toezien dat hun inkomsten opnieuw besteed zouden worden aan de vrijkoping van slaven. De 7 artikels van het edict bepaalden.

De inkomsten van de broederschappen gaan naar de Religiekas. Het geld zal dienen om mensen uit de Nederlanden vrij te kopen, die als slaaf in een vreemd land verblijven.

Wie ervan op de hoogte is, dat een onderdaan uit de Nederlanden als slaaf in een vreemd land verblijft, moet dit melden aan het Comité van de Religiekas.

Binnen de twee maanden na de publicatie van dit edict moet het Comité van de Religiekas een gedetailleerd overzicht van alle bezittingen van iedere broederschap ontvangen.

Ieder jaar, binnen de 15 dagen na de feestdag van de H. Drievuldigheid, leggen de verantwoordelijken van de broederschap hun rekeningen voor aan de ‘magistraat’ van het dorp. Deze fungeert als tussenpersoon tussen de broederschap en de Religiekas. In de uitgavenpost mogen enkel de kosten staan voor de goddelijke dienst op de gewone feestdagen, voor het onderhoud van de kapellen en van de ornamenten van de broederschap, en voor de werking van de broederschap.

De overschotten (boni) gaan naar de algemene Religiekas. De broederschap krijgt hiervoor een kwijtschrift. De penningen die zich nu in de kas van de broederschappen bevinden, gaan eveneens naar de Religiekas. De ontvangers van de broederschappen zijn er verantwoordelijk voor, dat dit inderdaad gebeurt.

Niemand mag collectes houden voor de verlossing van de slaven, behalve de meesters van de broederschappen zelf.

¹⁰¹ Op dit Keizerlijk bevel reageerden enkele vrouwen uit de Sint Jansparochie met burgerlijke ongehoorzaamheid: tegen de wil van de pastoor in, aldus de archieven, stapten ze toch op met het beeld van Onze Lieve Vrouw, in de “ommegang”.

Het **tweede keizerlijke edict** rakende de broederschappen dateert van 8 april 1786. Het houdt de afschaffing in van alle broederschappen die vervangen worden door één Broederschap van de Werkzame Naastenliefde. Een wildgroei aan broederschappen had zich voorgedaan, aldus de Keizer-Koster, en.. ze waren afgedwaald van hun oorspronkelijk doel.

In het edict treffen we na de inleiding de volgende 16 artikels aan.

Alle broederschappen worden nietig verklaard.

Het bestuur van de broederschap maakt een inventaris op van alle bezittingen op 1 januari 1786.

In deze inventaris geven zij ook al hun schulden en lasten weer, opgemaakt volgens het bijgevoegde model.

Alle transacties van goederen die aan de broederschappen op 1 januari 1786 toebehoorden, worden nietig verklaard.

Wie goederen van de broederschappen verkregen heeft, moet dit binnen een maand aangeven. Zo niet volgt een boete van 4 maal de waarde.

In elk dorp of stad wordt een comité samengesteld, bestaande uit de eerste officier, de burgemeester of oudste schepen, en de griffier. Dit comité zal alle documenten van de broederschap in ontvangst nemen. Een dubbel van de inventaris blijft bij het comité. De broederschap ontvangt een ontvangstbewijs voor de overgedragen documenten.

Uiterlijk 15 dagen na de publicatie van dit edict, moet het bestuur van de broederschap de inventaris aan het comité overhandigen. Zo niet volgt een boete van 200 patakons.

Na het inbrengen van de inventarissen, zal het comité de wettige schulden van de broederschap betalen, in zoverre de middelen het toelaten. Het comité mag hiervoor echter geen gronden verkopen of kapitalen aflossen. Bij twijfel moet het comité zich wenden tot de regering.

Alle afgeschafte broederschappen worden in de Nederlandse Provinciën vervangen door één broederschap “van de werkende Liefde van den Even-Naesten”, met als patroon Jezus Christus. Deze broederschap wordt verdeeld in zoveel associaties als er parochiale kerken zijn.

De pastoor, kerkmeester of armenmeester moet een register aanleggen met de namen van de nieuwe leden.

Het doel van de nieuwe broederschap is, in te staan voor de echte armen. Deze broederschap zal beschikken over de bezittingen van de afgeschafte broederschap in dezelfde parochie, volgens de overgeleverde inventaris en na betaling van de schulden.

Het geestelijk toezicht over de nieuwe broederschap ligt bij de bisschoppen.

Van zodra er voldoende leden ingeschreven zijn, kiezen zij een bestuur bestaande uit één overste en twee assistenten. Dit bestuur overlegt met de bestuurders van de armentafel over de bezittingen van de broederschap en de tafel.

Drie maanden na de uitvaardiging van dit edict moet er een generale staat opgemaakt worden van alle bezittingen.

Verdere instructies zullen volgen in verband met het ontvangen van aalmoezen en het beheer van de goederen, zowel van de afgeschafte broederschappen als van de armentafels, en de besteding van de gelden aan de ware armen.

De Franse Revolutie

Op het einde van het jaar 1792 vielen de Fransen de Nederlanden binnen, maar enkele maanden nadien konden de Oostenrijkers weer de bovenhand nemen. Zij konden echter niet voorkomen dat in 1794 de Fransen onze gebieden definitief wisten in te palmen. Bovendien werd ons land administratief hervormd. Er werden 9 departementen in het leven geroepen, die bij Frankrijk werden geannexeerd.

Ook de Kerk kreeg zware klappen onder het Franse bewind. In 1796 verboden de Fransen alle uitwendige tekenen van godsdienstigheid zoals klokkengelui, kruisen en heiligenbeelden, of processies op de openbare weg. Op 1 oktober 1795 schafte het Directoire alle reguliere congregaties en orden af. Hun bezittingen werden door de Franse overheid in beslag genomen.

De enige uitzondering op deze regel vormden de vrouwelijke klooster-gemeenschappen die actief waren op het terrein van het onderwijs en de ziekenzorg, waaronder onze gasthuizusters. Op 25 november 1797 werden tevens alle actieve congregaties opgeheven. Vanaf september 1797 werd de clerus verplicht een eed van haat aan de monarchie en een eed van trouw aan de republiek af te leggen. Het zou een apart hoofdstuk vullen omtrent deze beëdigde en/of niet beëdigde priesters te rapporteren.

We moeten wachten tot het concordaat van 1801 tussen Napoleon en de Kerk alvorens de situatie opnieuw beter wordt.

Registers

Onze Lieve Vrouwekerk

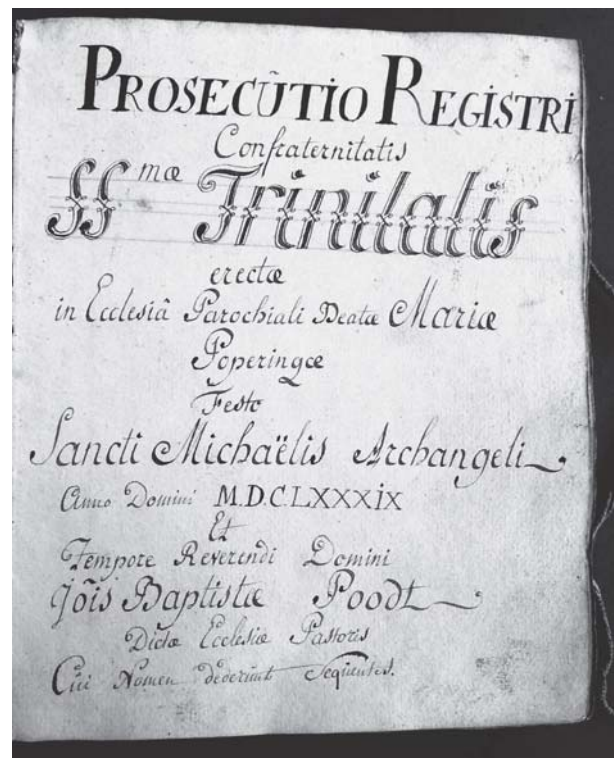
We vinden het Poperings Archief vooral de registers van de Onze Lieve Vrouwekerk.

SAP 644/8	Register van de confrerie van de Gedurige Aanbidding - Ledenboek.
SAP 645/9	Register van de confrerie van de Gedurige Aanbidding - Ledenboek.
SAP 646/10	1834 Register van de confrerie van de Naam Jezus
SAP 647/11	1779 Register van de confrerie van de Engel Bewaarder en Inventaris
SAP 648/12	1689 Register van de confrerie van de Trinitariërs
SAP 649/13	1689 Register van de confrerie van de Trinitariërs - Rekeningen 1663-1777
SAP 650/14	1802 Register van de confrerie van de Trinitariërs
SAP 651/15	1730 Register van de confrerie van Ste Barbara
SAP 652/16	1730 Register van de confrerie van Ste Barbara
SAP 653/17	1816 Register van de confrerie van het H.Hart
SAP 654/18	1620 Register van de confrerie van de H.Rozenkrans - Ledenboek
SAP 655/19	1620 Register van de confrerie van de H.Rozenkrans - Rekeningen en inventaris
SAP 656/20	1620 Register van de confrerie van de H.Rozenkrans - Handboek van de Tresoriers

In een dergelijk register vindt men doorgaans de oprichtingsdatum van de broederschap terug.

In enkele gevallen is verwezen naar de oprichtingsakte. Vervolgens kan men er – volgens de historici - aflatbrieven in terug vinden evenals oorkonden van de bisschop of van een religieuze orde (dat is helaas bij ons niet het geval). Ook het reglement of de statuten van de broederschap kan men soms in een broederschapsregister aantreffen.

Het grootste deel van het register wordt meestal in beslag genomen door de ledenlijst. Vaak is het enkel dat. In een broederschapsregister kan er ook plaats voorzien zijn voor financiële kanttekeningen. Het mooiste broederschapsregisters in Poperinge is het kleine register van de Trinitariërs, waar in sierschrift de verluchte voorpagina aangeeft dat hun feestdag gevierd wordt op het feest van de Heilige Aartsengel Michaël.

Sint Bertinus

Onder Sint Bertinus staat SAP 598 B

1822 – 1862 Verpachting van landgoederen - Inventarissen van de goederen van de 3

broederschappen in St.-Bertinuskkerk: H.Sacrament heropgericht in 1694¹⁰² -

H.Familie opgericht in 1657 - Gelovige Zielen opgericht in 1730.

In de tekst zal je zien dat deze oppervlakkige toegang niet helemaal klopt. Van de boeken die onder Onze Lieve Vrouw zijn gerangschikt, zijn er sporen naar Sint Bertinus.

Randbemerkingen

In de formulieren die men van broederschappen aantreft en die doorgaans in het kerkboek of missaal van de gelovigen werden bewaard, vindt men vaak voorwaarden en voordelen. Zij die lid waren geworden van een broederschap, konden, mits aan een aantal voorgeschreven vereisten te voldoen, van religieuze voordelen genieten, onder de vorm van aflaten. Door een aflaat of *indulgentia* bekomt men een kwijtschelding van eigen opgedane straffen. Er bestonden gedeeltelijke en volle aflaten. Leden van een broederschap konden deze verwerven door aan welomschreven voorwaarden te voldoen.. Een gelovige kan ook een aflaat ontvangen waarmee ze het lijden en de tijd die de afgestorven zielen in het vagevuur moeten doorbrengen, verminderen. Dit zal wellicht in de broederschap van de gelovige zielen het geval zijn geweest. De aandacht die in regels en statuten aan de te verdienen aflaten geschonken wordt, wijst op de niet te loochenen intimidatiepatroon waar de toenmalige tijdgenoten werden mee ‘zoet gehouden’. De “4 uitersten” van de mens: de dood, het Oordeel, de hel en de hemelse glorie heel plastisch opgeroepen door de media van de tijd, brandramen, schilderijen en wandversieringen. Meer dan waarschijnlijk vormden de door de kerkelijke overheid aan een broederschap toegekende aflaten een belangrijk instrument in handen van de broederschap om leden te verwerven. Omgekeerd speelden de te verdienen aflaten een grote rol in de motivatie van individuen om tot een broederschap toe te treden.

Bovendien kon men van meerdere broederschappen tegelijk lid zijn; het lidmaatschap was niet geografisch bepaald. Men kon bijgevolg in elke broederschap van de religieuze voordelen profiteren. Hoe dat dan in het geval van de volle aflaat was, is ons niet zo duidelijk (volledig in het kwadraat?).

Naast het belang van de aflaten kunnen er nog andere redenen aangestipt worden die de werving van leden stimuleerden.

Wij denken hierbij in eerste instantie aan belangrijke personen die lid geworden waren van de broederschap.

Of er moest betaald worden of niet, kunnen we zomaar niet uitmaken, aangezien we van de meeste broederschappen ter plaatse enkel de ledenregisters hebben. We weten echter dat de broederschap van Onze Lieve Vrouw van Sint Jan wel (nog) de brochure verspreidt bij betaling van het lidmaatschap. De spirituele gunst bestaat er heden ten dage nog in dat er bij overlijden een “zielemis” wordt gecelebreerd.

Het blijkt uit de geschiedkundige opzoekingen dat broederschappen ook een eigen offerblok bezitten in de kerk. Uit de rekeningen van een aantal broederschappen blijkt dat zij hieruit geregeld inkomsten putten.

De Broederschap van de Gelovige Zielen in de Sint Bertinuskkerk had in elk geval zijn eigen bord met de mogelijkheid de namen aan te brengen van de overledenen.

¹⁰² Wat niet strookt met een ander document dat spreekt over de viering van het honderdjarig bestaan, zie verder.

Vaak ontvingen de broederschappen erfenissen of legaten. In ruil eisten zij die een bedrag of een eigendom legateerden wel dat er jaarlijks een eucharistieviering werd gevierd 'ter lafenis van hun ziel' (fundatie).

Het uitdelen van het brood aan de armen ter gelegenheid van een begrafenis heeft op het eerste zicht niet met een broederschap te maken maar was wel een gebruik dat in bepaalde testamenten werd ingeschreven.

De statuten van verschillende broederschappen verbonden de leden ertoe om bij het overlijden van een medelid de begrafenis bij te wonen en het stoffelijk overschot met kaarslicht naar zijn laatste rustplaats te begeleiden.

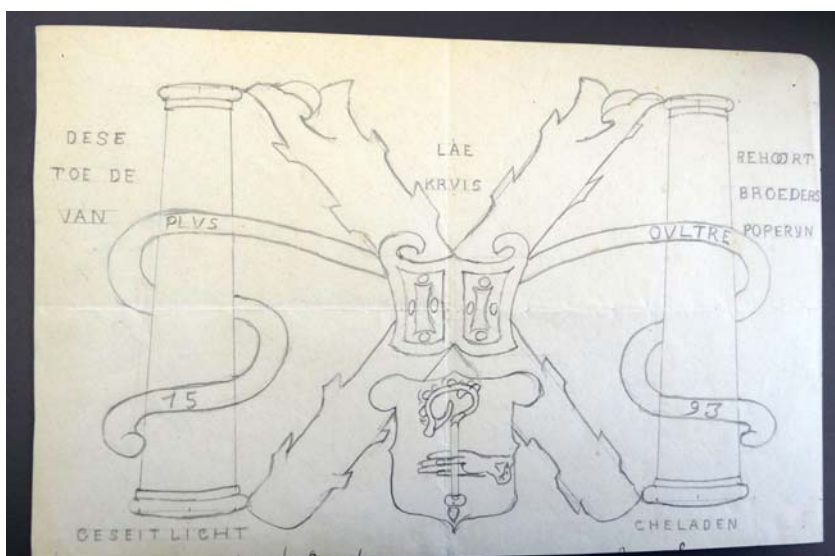
Het ophalen van graan en vlees door de paters recoletten te Poperinge was geen bijdrage aan een bepaalde broederschap. Het voorzag wel in het onderhoud van het klooster en hield in dat de pater de mensen de hemel beloofde. Later heeft men ontdekt dat deze praktijk al te magische nevenactiviteiten meebracht. We lezen in de de geschiedenis van de recoletten dat deze rondgang werd ingedijkt door de officiële kerkelijk instanties omdat er teveel op werd gerekend dat het gebed van die paters voorzag in een 'belezen van de veestapel en de oogst'.

Het gebruik om bepaalde publicaties, prentjes of noveenboekjes te drukken, is ter plaatse niet bekend, tenzij de boekjes van de broederschap van Onze Lieve Vrouw van Sint Jan. We zagen nog geen oudere publicaties dan die van de twintigste eeuw. Ook Opdedrinck vernoemt geen bedevaartvaantjes of noveenboekjes.

De broederschappen stonden ook heel vaak in voor de verisering van het altaar en/of het beeld. Onze Lieve Vrouw van Sint Jan is zo van een kostelijke garderobe voorzien. Ook Onze Lieve Vrouw uit de Onze Lieve Vrouwekerk werd bedacht vanuit de confrerie van de rozenkrans.

Om de verering gestalte te geven, werd was besteed aan kaarsen maar ook aan ex voto's. Denk aan de wassen beeldjes die aan de voetstukken werden gehangen. Deze geschenken verwezen naar de hulp die men kreeg, een genezen been of het stuk vee dat opbracht, werden in gegoten was opgehangen bij het beeld. Om hierin te voorzien kon men vaak via de broederschap deze ex voto aanschaffen.

Broederschappen kochten ook soms een eigen vaandel aan. De tekening van het vaandel van de broederschap van het Kruis is daar een vroeg voorbeeld van te Poperinge.

Deze werden dan in de processie megedragen. De latere bonden (broederschap) van het Heilig Hart hadden in vele parochies hun eigen vlag. Deze uiting was én propagandistisch én triomfalistisch.

Ze vervaardigden penningen om de bedevaart naar de plaats van de verering te herinneren. Gelegenheidspenningen werden geslagen, zoals op het moment van de kroning van het beeld van Onze Lieve Vrouw van Sint Jan (1909).

Van het genootschap (broederschap) van de Heilige Kindsheid¹⁰³ zijn de penningen heel bekend. De aanwezigheid in de processies was een must. We schrijven wel processies want, vanuit de Poperingse beperkte geschiedkundige publicaties is wel voortdurend - ook mede door de processie van Onze Lieve Vrouw van Sint Jan - erop gewezen dat de rederijderskamers¹⁰⁴ en de schutters de processie volgden, maar het blijkt uit de archieven dat ook de confrerie van de Heilige Rochus, van de Heilige Donatus, en andere, mee opstapten en ervoor betaald werden. Broederschappen hielden ter ere van verschillende aangelegenheden een processie. Die werden van hoge waarde geacht, want de broederschapregels verplichtten de leden tot deelname. Wanneer men ongewettigd afwezig was, liep men tegen een boete aan. Deze processies werden door (kaars- of flambeeuw) licht begeleid.

Het gilde leven kon ook 'fun and entertainment' betekenen getuige hiervan volgende notities. De schermers vereerden de aartsengel Michaël, deken en hoofdman stonden op hun strepen, .. de confraters hielden van een 'natje en een droogje'... nihil novi sub sole

Tresorier ende meesters hebben wij geaenveirt voor confrere den persoon van Ferdinandus Alexander DE CORTE kent hem bij desen confrere te syn mijts te onderstaen alle de oncosten die regaderen de gulde ende geeft voor donacie een alve tonne bier en een alf pont was voor den artsinghel Michaël en in caes van bij te comen voor sin eelde sal hij moeten betaelen alle oncosten en in caes van deecken te sijn sal hij geven een tonne bier

Dit is het marck + van Ferdinandus Alexander DE CORTE - Dit is het + marck - Van den deecken Michiel DE BIER - Joannes DE COKER - Philippus MISDOM

Dis is tinciael van Michel + SCHERPEREEL

¹⁰³ Niet typisch uit Poperinge, universeel verspreid.

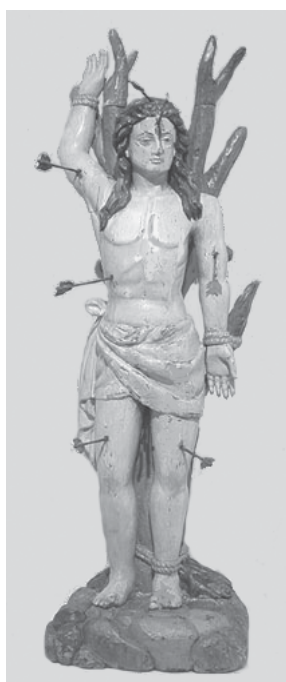
¹⁰⁴ Cf. de 5 rederijderskamers die 24 ponden kregen en waar de sporen van tot in de Raad van Vlaanderen terug te vinden zijn.

De Sint-Sebastiaansgilde van Reningelst bijna 400 jaar oud

Paul-Johan DESEGHER

VRIENDSCHAP was dit jaar het thema van de erfgoeddag.

Vrienden vinden elkaar rond een zelfde liefhebberij, die soms uitgroeit tot een passie. Het verlangen ontstaat om mekaar vaker rond dat gemeenschappelijke onderwerp te ontmoeten. Zo ontstaan kringen, die – naargelang de tijdsgeest – broederschappen, confrérieën, gilden, “sosjeteiten”, verenigingen, clubs genoemd werden: mini-utopia’s, waar ze in een amicale sfeer – daar zorgt het nodige gerstenat voor - hun “ding doen” biljarten, schaken, duiven inkorven, postzegels ruilen, toneel spelen, sport beoefenen...

Schuttersgilden ontstonden reeds in de middeleeuwen, uit de noodzaak om het eigen patrimonium te verdedigen tegen vreemde agressors. Eerst werd de handboog als wapen gehanteerd, later de meer gesofistikeerde kruisboog, en na de uitvinding van het buskruit, de musket, de buks of het roer. De handboogschutters verkozen de hoge bescherming van Sint Sebastianus, vermits die – volgens de hagiografie - door pijlen de marteldood had ondergaan. De kruisbooggilden hadden Sint Joris als patroonheilige, en de kloveniers, Sint Andries. Feit is dat ze ook in tijden van peis en vree elkaar bleven ontmoeten, in een sfeer van gezondere rivaliteit.

Zo was (en is) er ook in Reningelst een Sint-Sebastiaansgilde. Willy Delestrez schreef in zijn geschiedenis van zijn geboortedorp¹:

Zij werd toegestaan “uit krachte van octroy aan haar verleend in januari 1613, bij hunne Koninklijke Hoogheden, Albertus en Isabelle Clara Eugenia, Infante van Espangiën, aartshertogen (..) “zoals de standregelen van 25 juni 1716 vermelden. In 1790 deed de Sint-Sebastiaansgilde een vraag tot vernieuwing van voornoemde “octroy”, “daar die niet meer vindelijk en was”

En toch bestaat het nog!

Dank zij het voorbereidende werk van Franz Denys² vonden we de weg naar de inventaris van Dhr. Buntinx over het archief van de Raad van Vlaanderen, die in het Rijksarchief van Gent bewaard wordt.

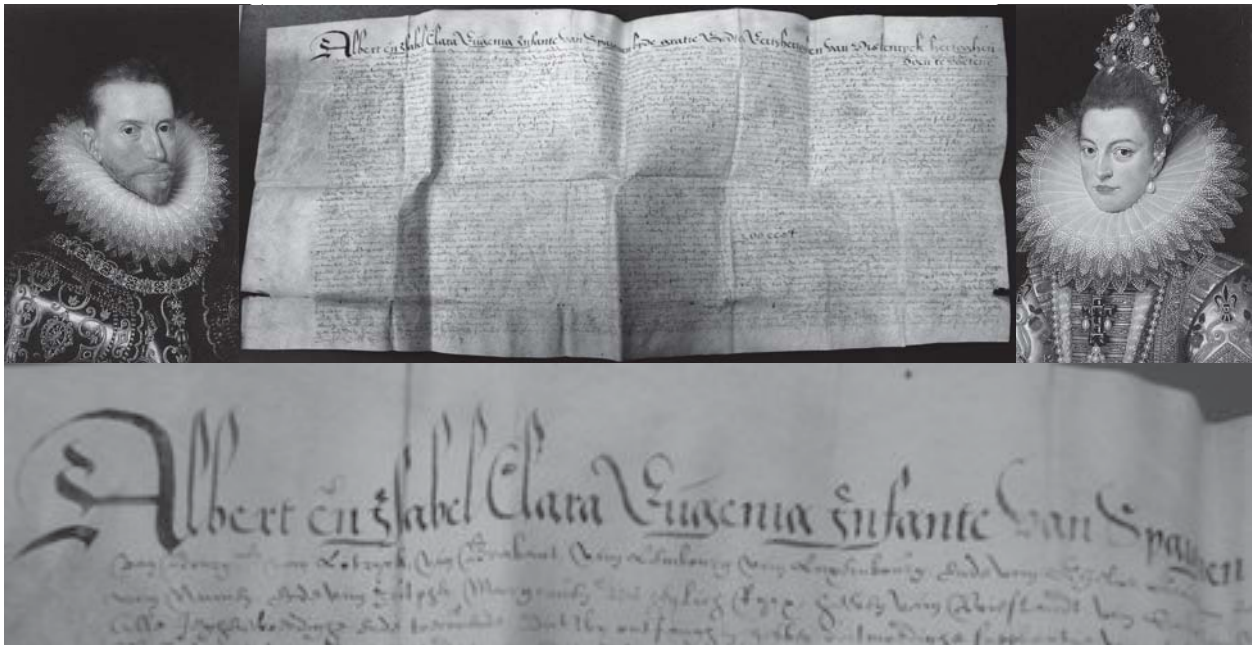
De map van **RVVI 33471** bevat het octrooi van 1613, dat zoek geraakt was.

Het is een vrij groot stuk perkament, maar het zegel ontbreekt. (Waarschijnlijk omdat het hier gaat om een “copie authentique”, die bij de Raad van Vlaanderen gedeponneerd werd, terwijl het origineel bij de leiding van de gilde in Reningelst berustte.)

In de vouwen van het document uit Gent zijn jammer genoeg fragmenten onleesbaar geworden. Hier volgt de transcriptie; de lacunes zijn met punten en vraagtekens aangeduid.

¹ Delestrez, Willy, Reningelst door de eeuwen heen, Zingem, 1971, p 200

² Denys Franz, Archief over Poperinge en omliggende gemeenten, Uitgegeven als Croonestucken n° 9, Vrienden van het Poperings Archief, V.Z.W., 1988/2. Deze publicatie bevat een opsomming van geschreven bronnen die niet in het SAP bewaard worden, maar wel in Brussel, Gent, Brugge en Rijsel.

Albert ende Isabel Clara Eugenia (,) Infante van Spaenien (,) byde gratie Godts Eertzhertoghen van Oistenryck , hertoghen van Bourgoignen (,) van Lotryck, van Brabant, van Lembourg (,) van Luxembourg, ende van Gheldre, Graven van habsbourg, van Vlaenderen, van Artois, van Bourgoingnen (,) van Tirol, Palsgraven ende van henegouwen, van hollandt, van zeelandt, van Namen, ende van zutphen, Marcgraven des heylich Rycx, heeren van Vrieslandt, van Salins, van Mechelen, vander Stadt (,) Steden ende Landen van Utrecht, Overeyssel ende van Groeninghen
DOEN TE WETEN Alle Ieghenwoerdighe ende toecommende Dat Wij ontvanghen hebben d'oitmoedighe supplicatie³ van onse beminde die Bailliu (,) Schepenen ende Inghesetenen vande prochie ende heerlicheyt van Reyneghelst (,) resorterende onder de acht parochien⁴ Int Westquartier van Ipre, Inhoudende hoe dat Inde zelve prochie zijn diversche Jonghelieden ende andere (,) schietende daghelicx met den handtboghe, sulcx dat de Verthoonders siende heurlieder affectie ende omme de Welvaert vande voerseyde prochie, zouden gheerne op stellen ende maecken eene ghulde vande voerseyde handtboghe ghelyck hebben de prochien van Elverdinghen ende Vlamertinghen ende andere oock resorterende onder de acht prochien, dwelck zoude wesen tot zekerheyt ende defensie vanden Lande, omme naemaels te bat⁵ schutters te moghen cryghen, Maer alzoo Sy Supplianten t'zelve niet en vermogen te doene zonder alvorens te hebben Octroy ende Consent⁶ van ons, Waeren daeromme ons zeer oitmoedelyck biddende dattet ons wilde ghelieven hemlieden t'zelve te verleenen, om vuyt crachte van dyen binnen der voerseyde prochie ende heerlichede van Reyneghelst te moghen opstellen, erigeren⁷ ende Institueren⁸ eene ghulde vande schutbroeders vanden handtboghe ter eeren van mijn heere Sint Sebastiaen,

³ Oitmoedighe supplicatie: eerbiedig verzoek.

⁴ Reningelst maakte, samen met de gemeenten Elverdinge, Loker, Noordschote, Reningelst, Vlamertinge, Watou, Woesten en Zuidschote deel uit van de acht parochies. In 1759 samengebracht onder een aparte entiteit, de Generaliteit der acht verenigde parochies, die behoorden tot de Kasselrij Veurne. Een omvangrijk archief van deze generaliteit berust in het Rijksarchief te Brugge

⁵ bat = bet: beter; (trappen van vergelijking goed, beter, best); in de zin van voordeel, baat bij iets hebben, ergens de vruchten van plukken V&V 1, 1132-33

Verwijs & Verdam: Middelnederlandsch Woordenboek, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1916

(voortaan: V&V!!!). De overheid redeneert dus: als wij die dorpelingen de kans geven om regelmatig de schietkunst te beoefenen, dan creëren wij een kweekvijver voor bekwame schutters, waaruit we te bat kunnen vissen in tijden van troebelen. Elk voordeel heb zijn nadeel.

⁶ Consent: toestemming

⁷ Van het Franse *ériger* = oprichten van Dale F-NL

⁸ Van het Franse *instituer* = instellen, installeren van Dale F-NL

van paisible⁹ Liederen van goeden naeme ende fame, ende bequame om t'spel vande boghe te hanteren, ende ten bewinde ende gouvernemente van dyen¹⁰ stellen ende ordonneren eenen Coninck, hooftman, Deken, ghesworen ende andere officieren, ende die alle Jaeren vernieuwen, ofte continueren naer haer goetdunken, hemlieden consenterende dat zy eenen prefixen¹¹ dach houden sullen moghen Int Jaer, om naer den papegaey van eeren¹² te schieten, gelyck dat In andere plaetsen ghecostumeert¹³ Is, ende van elcken persoon inde voorseyde Ghulde commende dat sylieden t'synder ontfanginge¹⁴ sullen moghen nemen ende ontfanghen voor zyn dootghelt¹⁵ een pondt parisijs, ten waere dat hy vuyt synen vrijen wille meer wilde gheven tot proffyte vande zelve ghulde, d(')executie van welcke dootschult de voorseyde vande ghulde sullen vervolghen, op ende jeghens de hoirs ende erfgenaemen vanden overledene ghuldebrouers Inde steden ende plaetsen ende voor de Jugen ende Wetten, daer zij sullen staen te rechte.

Consenterende voorts de voorseyde guldebrouers dat zij op haere tabbaerts¹⁶ ende rocken moghen draghen, kiezen ende hebben sulcke cleederen ende paruren¹⁷ als zy ordonneren sullen, ende zoo wanneer zij tot eenighe schietspelen trecken sullen om prijs te winnen In eenighe steden ende heerlijchen van onse onderdanicheyt, t'zy met heure paruren (,) boghen pylen ende andere stocken ende wapenen dienende totte voorseyde spelen ende hanteringen vanden handtboghen sonder yemant te misdoen, moghen gaen, hanteren ende frequenteren paisibelyck achter Lande¹⁸ sonder daeromme te misbruycken, noch ter dyer causen te vervallen In eenighe boeten.

Ende dat oock de voorseyde guldebrouers bij advyse vande Supplianten sullen moghen maecken alsulcke statuyten, keuren ende ordonnancien dienende tot welvaert ende onderhoudenisse ende eendrachticheijt der voorseyde confrérie, als zij bevinden sullen, dat nootelyck¹⁹ ende oirboirlyck²⁰ wordt naer exigentie vander zaecken, ende die augmenteren ende diminueren²¹, ende daer toe stellen sulcke penen²² ende boeten, als zy Supplianten ordonneren sullen, ende tot onderhoudenisse van dyen bedwijingen bij executie vande zelve peinen ende boeten ofte die doen zouden ter contrarien, ende voorts dat den voornoemden Coninck ende ghesworen sullen moghen kennesse nemen

⁹ Paisible: vredelievend

¹⁰ Ten bewinde ende gouvernemente van dyen: om die (gilde) te besturen

¹¹ Een prefixen dach Int Jaer: een welbepaalde datum

¹² Wie drie maal (letterlijk..) de oppergaai afschoot, mocht zich voor een jaar tot koning van de gilde kronen. Wie daar drie keer in slaagde, werd keizer genoemd. Een Deceuninck, een Leroy en een De Keyser mogen hun aspiraties naar blauw bloed dus opbergen, maar weten wel dat hun stamvader een prima schutter was. En een Papegaey moet zich helemaal niet schamen of zijn familienaam met een Frans accent laten uitspreken!

¹³ Ghecostumeert : naer costuyme, naar gewoonte

¹⁴ tSynder ontfanghinghe: bij zijn opname in de gilde

¹⁵ Dootgelt: dootscult (*)

*1) De uit den dood van iemand voortvloeiende kosten, er mede gepaard gaande uitgaven, begrafeniskosten, enz.

*2) Het bij versterf (of ook bij opzegging van lidmaatschap & vertrek naar elders) verschuldigde geld aan eene broederschap, waarvan iemand lid was. Zie De Bo 250 op *doodschuld*, waar wordt medegedeeld, dat dat geld niet na de dood werd en wordt betaald, maar vroeger, in den regel als men lid wordt. V&V 2, 302

¹⁶ Tabbaert, tabbert (*)

*1) Naam van een lang afhangend overkleed van mannen & vrouwen, zowel van aanzienlijken als van armen; ook als ambtsgewaad van wereldlijke waardigheidsbekleders (toga) V&V 8, 3

¹⁷ Paruren: versierselen

¹⁸ Achter lande: door het land heen, overal in het land V&V 1, 17

¹⁹ nootelyck: noodzakelyk

²⁰ orboir, o(o)rbaar, oirbaar: behoorlyk, gepast, welvoeglyk, nuttig of dienstig voor iemand uit zedelyk oogpunt,(..) betamelijck V&V 5b, 1932

²¹ die augmenteren ende diminueren: de statuten van de gilde aanpassen aan de omstandigheden door punten bij te voegen of andere te schrappen

²² pene, peine: (*)

*1) De straf (gewoonlyk eene geldboete) gesteld op de overtreding eener politie-verordening of op het niet nakomen eener aangegane verbintenis V&V 6, 240

vande questien²³, twisten ende gheschillen die tusschen de voorseyde guldebroeders zouden moghen vallen ende rijzen zoo wel ter causen vanden siele (Zieligzaligheid?) ende hanteringhe vanden boghe, als oock van andere questien, als zy zijn ende schieten In heurllieder hoff ende doelen²⁴, zoo verre nochtans dattet niet aencleeft eenighe boeten onsen Officier²⁵ toebehoorende;

Consenterende voorts dat den voerschreven Coninck, hooftman ende guldebroers treckende ten schietspelen met Waghen ofte peerden, sullen vrij wesen van bruggelt²⁶, Cassijegelt²⁷, ende andere diergelijcke kosten,

Ende houdende hemlieden schietspelen dryemael tsiaers naerden voghel ofte zoo dicmael alst soude mogen ghebeuren dat zy sullen vrij zijn In hemlieden maelyden van alle Impositien²⁸ slach²⁹ ende sleten³⁰ van bieren ende wijnen vuytghesondert de ghene ons competerende, ofte die ghelicht worden tot subsidie van onser bedryf (*bedrijvigheid*)

Item dat de ghuldebroeders sullen vermoghen eene plaetse te kiezen binnen der voorseyde prochie, dienende tot exercitie vande missaelen³¹ om haerlieden plaetse met advyse van de supplianten te nemen mits op leggende ende refonderende de weerde vande voorseyde plaetse ende erfve ter prysie ende estimatie van Luyden hun dies verstaende³²

Item dat den hooftman (,) Coninck (,) Deckens (,) ghesworen ende ghuldebroers treckende ter schietspele buyten heurllieder district (?) In onse Landen (,) heerlicheden, oft van onse vassalen (,) sullen moghen doen trecken met heurlieden wimpels (,) vendelen (,) trommelen ende fyffelen³³ ende de zelve respectivelyck laeten vuyt vliegghen (,) slaen ende spelen in alder modestie ende gemanierteden ter eeren Godts, zijne heylighe moeder Maria ende den goeden heylighen Sinte Sebastiaen (,) hunnen patroon, hemlieden voorts consenterende ende accorderene dat Indyen naemaels yemant van hemlieden schietende Inde doelen van heurlieden voornoemden hove, naer dat hy souffisantelyck met Luyder stemmen, zoo datmen ghehoort heeft, geroepen zal hebben (,) naer de costuyme In oude hoven gheobserveert (,) eenich Inconvenient ghebeurde Int breken vande boghe, oft Int schieten, zoo dat daeraft yemant ghequetst, oft van lyve ter doot quaeme, In dyen gevalle, die³⁴ alzo gheschoten zal hebben, en sal nyet ghehouden zijn aff te verantwoerden noch tegens Justicie misdoen, noch oock der partie gheinteresseerde,

²³ Questie: kwestie: ruzie (meningverschil) zie(n) ze zieder nog osan in kwèeste mè muunder gebeurs?

André Vallaeys: Woordenboek van het Poperings, Uitgegeven door de Stad Poperinge, 1997, p 315

²⁴ Doelen: schietbaan, oefenplaats van de schutterij of van een schuttersgilde (van Dale)

²⁵ uitgenomen de misdrijven die door de Baljuw en de Amman moeten bestraft worden

²⁶ Bruggegelt: brugbelasting V&V 1, 1463

²⁷ cautside, cauchie, casseie, calside: (*) van fr. chaussée, ofra. cauchie; zie De Bo 485 kalsij, (..) kassie

*1) straat, bestrate of geplaveide weg, straatweg, steenweg V&V 3b, 1242 (de meeste wegen waren onverhard) cautsiedegelt, calsidegelt

*2) Straatgeld, straatbelasting, (..) het recht van de cauchiede werd geheven van hen, die met wagens of geladen paarden de stad bezochten; van elk paard eischte men een penning parisis 's daags (Breda) V&V 3b, 1243 Tol op het gebruik van wegen, bruggen en tunnels is dus geen moderne uitvinding.

²⁸ impositie : van het Franse woord *imposition*: belastingheffing (*année d’-*: aanslagjaar) van Dale F-NL

²⁹ slach (*)

*12) Toeslag bij koop, pacht en dgl. V&V, 7a, 1188

³⁰ slete (*)

*4) Verkoop in het klein, Kiliaan. vertieringhe V&V 7b, 1268 Dus een taks op het slijten van dranken

³¹ Missaal: gebedenboek.

Wellicht wordt hier verwezen naar een vaste plek voor de gildeleden in de parochiekerk, waar ze hun misboek kunnen gebruiken voor een beeld van hun schutspatroon, of voor een altaar dat ze zelf doen oprichten, funderen (een fundatie betalen, waarvan dan zielemissen worden betaald) (zoals het Sint-Sebastiaansaltaar dat nog in de Poperingse Sint-Janskerk staat)

³² Door “geëde” schatters

³³ Van het Duits *Pfeife* (Diets) = fluit ?

³⁴ lees: hij die

ofte den ghenen wyen het Inconvenient ofte ongeval toecommen zoude zijn, enichsins beteren³⁵, noch hemlieden ter dyer causen eenighe satisfactie te doen, behoudens dat nochtans den roep tyts³⁶ genoegh ghedaen zij, omme by die ghene die daer present zyn, oft sien schieten (,) hemlieden te moghen vertrecken ende vuyt dangier stellen³⁷, Op conditie oock dat den voornomden hooftman, Coninck, Dekens, ghesworen ende ghuldebreeders ghehouden zullen zyn te doen den behoorlycken eedt In handen vanden heere ofte Bailliu der voorseyde prochie, van ons ende onse nacommelingen belovende ghetrouwelick te dienen In onse ende haere oorlogen ende cleers daer(')t ons ende haer believe zal ..???... van allen t'gene dies voorseyt Is, dat ons ghelieve hen Supplianten te verleenen ende doen despescheren op eene briefven van octroi In behoorlijcke forme, ZOO EEST Dat wij de zaecken voorseijt omme (?) gemerckt ende daer over (?) ghehadt t'advys van onse lieve ende getrouwe die president ende Luyden van onsen provincialen Raede van Vlaenderen, gheneghen wesende ter oitmoediger bede ende begheerte vanden voornoemde Bailliu, Schepenen ende Inghesetenen der prochie ende heerlicheyt van Reyneghelst (,) Supplianten, hebben hunlieden by goede ende rijpe deliberatie van Raede, vuyt onse zonderlinghe³⁸ gratie³⁹ (,) souveraine macht ende autoriteyt ghegundt, gheoctroyert ende gheaccordeert, ghunnen (,) octroyeren ende accorderen mits desen dat zy zullen moghen opstellen (,) erigeren ende Institueren eene ghulde ofte Confrerie vanden voorsschreven handtboghe ter eeren vanden heylighen Sinte Sebastiaen, daer Inne ontfanghende ghoede paisible persoonen van ghoede naeme ende faeme, bequaem omme tzelve exercitie thanterene, Op alle de poincten, statuten ende ordonnantien, dienende tot onderhoudt, ende ghoede directie vande selve Confrerie hier boven breeder verhaelt met sulcke prerogativen als andere Confrerien ghemenelyck toebehorende ghelyck de prochien van Elvertinghen, ende Vlamertinghen ende andere ommelighende hebben Dewelcke wy alle believe bevestighen, Ratificeren, ende confirmeren by desen onsen briefve, Behoudens nochtans dat de voorseyde guldebreeders nijet vrij en sullen wesen In huerlieder feesten ende maeltyden, van eenighe Impositien van slach, sleten van bieren ende wynen. Noch oock als zy zullen trecken ten schotspele naer eenighe andere Confrerien, Sy dese oock nyet en zullen vermoghen yemant te dwinghen tot vercoopinghe van zyne heritaigie jeghen zynen danck, maer moghen ..???.. Ontbieden oversulcs ende bevelen ..???.. ..???.. ende ghetrouwe die hooft, President ende Luyden van onsen Secreten ende Grooten Raede ..???.. ..???.. ende Luyden van onse principalen ..???.. Bailliu ende Schepenen van onse (Stede?) ende Casselrye van Ypre Ende alle andere ..???.. ..???.. Justicier, Officier ende ..???.. ..???.. ..???.. besondere soo hem toe ..???.. en zal. Dat zy de voorschreven Supplianten ende hunne naercommelingen Inde voerschreven gulde ..???.. ..???.. ..???.. van Dese onse gratie, .?extie ende bevestinghe, ende van allen den Inhouden van desen zoo voorseyt Is, Doen, Laeten ende ghed.?. vulcommelyck, ende eeuwelyck ghenieten ende ghebruycken zonder hen daer Inne te doen ofte laeten geschieden eenich hinder (,) Letsel oft moeynisse ter contrarie, Want ons ..???.. geliefven Ende ten eynde dat dit ghoet, vast ende staedich blyve ten eeuwichen daghen (,) soo hebben Wy onsen grooten zeghel hier aen doen hanghen, Besonderlijck In anderen saecken ..???.. Recht ende eenyghelyck t'zyne In alles Gegeven In onsen Stadt van Brussele Inde maent van Januarii Int Jaer Ons heeren Duysent zes hondert ende Derthiene.

³⁵ Beteren (*)

*2) iemand schadeloos stellen, (..) hem genoegdoening of satisfactie geven voor een aangedaan onrecht (hier: verwonding), boete betalen V&V 1, 1152

³⁶ tyts: tijdig

³⁷ hemlieden vuyt dangier stellen: zich buiten de gevaarlijke zone opstellen (dus buiten de schietbaan naar de liggende wip, of onder het afdak bij de staande wip, buiten het bereik van vallende pijlen)

³⁸ sunderling: (*)

*6) bijzonder buitengewoon V&V 7b, 1552-55

³⁹ gracie (*)

*1) gunst

*2) vergunning, verlof V&V 2b, 2089

Gelezen in de les oud schrift gevorderden. SAP 127 J..

Jooris MISDOM van “*St Jans Cappelle neffens Belle*”, na drie “*distincte sententien*” verbannen “*utten lande ende graefschape van Vlaenderen*”, 10 januari 1630, voor tien jaar. De sanctie betrof specifiek “*Zuyt ende Noort Vierschaere van Crombeke ende in Stavele*” en nog eens tien andere jaren uit “*Oost en West Swijlande*”..

Alsof dat nog niet voldoende was kreeg hij een derde verbanning 20 maarty 1631. Hij was dus in de buurt gebleven “*van den prochie van Crombeke en de Stavele*”. Bij die derde uitspraak werd hij “*met scherpe roeden ghegheeselt*”.

De heren van de wet herinneren er hem aan dat hij de “*pene vanden galge*” riskeert als hij de bevelen niet “*obtempereert*” en in “*vilipendentie van diere*” hem “*soo hebt ghedregen noch min noch meer*” alsof er “*gheene sententien van bamissementen tuwen laste ghedecerneert hadde gheweest*”. In plaats van de wet te respecteren heb strafbare feiten gepleegd en daar uw alibi voor geformuleerd. Je zou in die streek geweest zijn omdat je “*soldaet waart soo ghij secht*” en je kon ook wisselen van gebied, want “*ghij tweemaal te vendel verandert hebt ter cause van t afsterven vanuwen eersten en tweeden capitein*”.

Je misdaden waren daarbij niet van de minste. Ze waren “*wel meriterende condigne correctie anderen ten exemple*”.

Het besluit is uitvoerig genoteerd. Jooris Misdom “*wijzen ende bannen*” ze “*een tijdt van 40 jaeren vutten voorsijden lande ende graefschape van Vlaenderen met Interdictie van daerene te keeren ghedurende den selven tijdt op lijfstraeffe te ruijmen vutten deze jurisdictie binnen sonneschinnen en utten lande van Vlaenderen binnen 3 dagen al naer slakijnghe u voors condemnende in de costen van den processe ende mijsen van Justitie ende tausatie 1 juli 1639 Gepronontieert ten zelve daeghe*”

VERS VAN DE PERS

Ongeveer gelijktijdig met dit nummer van SAPpig verschijnt ook een nieuw **CROONESTUCK**.

Het nummer XXXVIII (38!) draagt een dubbele titel: “*Een mondje Nederlands/Petit glossaire à l'usage des généalogistes francophones*”.

Het is een Nederlands-Frans woordenboekje met de meest voorkomende termen die door stamboomklimmers in de registers aangetroffen worden.

Hiermee willen de Vrienden van het Poperings Archief v.z.w. een dienst bewijzen aan de talrijke Franstalige vorsers die de “*schreve*” oversteken om bij ons hun “*roots*” (*racines*) te zoeken.

Het is in het stadsarchief te koop voor 5 euro

V A R I A

ABONNEMENTEN

Een abonnement op Sappig bevat 2 nummers per jaargang, samen ongeveer 80 pagina's.

Een abonnement kan u bekomen door een eenvoudige overschrijving.

De abonnementsvoorwaarden voor onze zevende jaargang zijn:

Abonnementen België:

10,00 euro overschrijven op rek. 738-0059162-14, t.a.v. De Vrienden van het Poperings Archief vzw, Vlamertingseweg 8, 8970 Poperinge (Reningelst), met vermelding van "Tijdschrift SAPPIG – lidgeld 2010".

Abonnementen buitenland:

15 euro overschrijven op BE94 7380 0591 6214, BIC nummer is: KREDBEBB, t.a.v. De Vrienden van het Poperings Archief vzw, Vlamertingseweg 8, 8970 Poperinge (Reningelst), met vermelding van "Tijdschrift SAPPIG – lidgeld 2010".

ARTIKELS

Geabonneerden kunnen bijdragen aan het succes van deze publicatie.

Hebt u een idee om dit verzamelwerkje nog interessanter te maken, of wil u uw eigen kwartierstaat gepubliceerd zien, dan kan u bij ons terecht.

De redactie zou het wel op prijs stellen dat u uw artikel op CD-rom plaatst, opgemaakt in Word of Open Office, met een bijgevoegde uitprint.

Gelieve de eventuele illustraties in JPG- of TIFF-formaat te bezorgen. U kan uw artikel ook zenden naar:

vpa.sappig@gmail.com

De auteurs en niet de uitgever zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen en eventuele illustraties.

VRAAG & ANTWOORD

Hebt u vragen of opmerkingen i.v.m. met ons tijdschrift, genealogie of geschiedenis in het algemeen.

Stuur uw vraag en adres door via e-mail of post.

Wij publiceren uw vraag graag in ons tijdschrift.

AGENDA

Ter herinnering

- dinsdag 06 oktober 2009: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 03 november 2009: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- 15 november 2009: Boekenbeurs Rumbeke. van 9.30 tot 12u30 uur in Feestzaal 't OUD STADHUIS, Kerkplein 18 8800 Roeselare-Rumbeke. tel. 051 20 02 56 meer detail op: <http://users.skynet.be/bk234426/vvf/nieuws.html>
- 28 & 29 december 2009: alfabetisch klasseren van doodsbriefen.

• Woensdag 5 jan. 2010 om 11 uur, SAPPig Happy hour!

**• Maart 2010:
datum uitgave SAPpig 01/2010.**

Lessen oudschrift 2010

ZORREG DAT JE D'R BIJ BENT

- dinsdag 02 februari 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 02 maart 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 06 april 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 04 mei 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 02 juni 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 07 september 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 05 oktober 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.
- dinsdag 09 (!) november 2010: om 20 uur, Stadsarchief Poperinge, les oudschrift.

Meer info in de stadskrant van januari '10.

MET DANK AAN:

DURNEZDELEYE@SKYNET.BE

Copy
print
DELEYE

MALLOULAAN 35 8900 IEPEL
TEL . 057 20 15 51 - FAX 057/20.00.22